

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

КАФЕДРА СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА
І МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Економіка України під час війни: проблеми і перспективи відновлення

ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

9 грудня 2022 року

Конференцію організовано у межах проектів
ЕРАЗМУС+ 611599-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-MODULE
«Соціальне та економічне включення біженців та мігрантів
до Європейського Союзу: виклики для України»
та ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH «Успіхи і недоліки
монетарної політики Європейського союзу: наслідки
для України», які фінансуються з боку Європейського Союзу

Funded by the
European Union

Львів-Торунь
Liha-Pres
2022

УДК 338.245(477)(063)

Е 45

Організаційний та програмний комітет:

Горняк О. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва ОНУ імені І. І. Мечникова.

Крючкова Н. М. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва ОНУ імені І. І. Мечникова.

Ломачинська І. А. – доктор економічних наук, доцент, заступник декана економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.

Ніколаєв Ю. О. – кандидат економічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Кириченко М. В. – старший викладач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Алексєєвська Г. С. – доктор філософії з міжнародних економічних відносин, старший викладач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Пічугіна Ю. В. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Родіонова Т. А. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Цевух Ю. О. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Якубовський С. О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Відповідальний за випуск:

Якубовський Сергій Олександрович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин ОНУ імені І. І. Мечникова.

Економіка України під час війни: проблеми і перспективи відновлення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський. – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. – 112 с.

ISBN 978-966-397-273-2

Викладено тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Економіка України під час війни: проблеми і перспективи відновлення», яка відбулася у м. Одеса 9 грудня 2022 року.

338.245(477)(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Ніколаєв Ю. О., Корчагіна В. О. КЛАСТЕРНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ НОРВЕГІЇ.....	6
---	---

СЕКЦІЯ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Богородицька Г. Є., Кайстро К. О. МІСЦЕ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦІ	11
Ніколаєв Ю. О., Гайдай В. О. ЕКОНОМІЧНІ КЛАСТЕРИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ УПРОДОВЖ 2020–2022 РОКІВ.....	16

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Ухналь Н. М. ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
Фащевська О. М. СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ.....	25

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Боднарюк В. А. ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	30
Закінян Р. А., Поповиченко І. В., Стенічева І. Б. ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПЦІЇ BSC	34
Мялковський В. А. ПРОГНОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ	39
Сорвіна А. В. СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ.....	44

Сухорукова О. А. ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ.....	48
--	----

СЕКЦІЯ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Kuklin Oleg, Azmuk Nadiya, Dernova Iryna THE ACADEMIA OF APPLIED SCIENCES: A PROSPECTIVE WAY FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL HIGHER EDUCATION SYSTEM	53
--	----

Пугінська В. В. ЛІСОВА ГАЛУЗЬ ЗАКАРПАТТЯ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	59
---	----

Романків І. Я. КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ СФЕРИ ПОСЛУГ	62
---	----

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Кобзар О. М. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ПЛАТЕЖІВ ЗА АГРОЕКОЛОГІЧНИМИ СХЕМАМИ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ	67
--	----

СЕКЦІЯ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Аксьонова С. Ю., Слюсар Л. І. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У СІМЕЙНІЙ ПОЛІТИЦІ У ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	71
--	----

Драчко-Єрмоленко Є. В. МОДЕЛЬ БІЗНЕСУ ОЩАДНИХ БАНКІВ НІМЕЧЧИНИ.....	76
---	----

СЕКЦІЯ 8. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Бортніков Г. П. АНАЛІЗ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ З ПОЗИЦІЇ СТАЛИХ ФІНАНСІВ	81
--	----

Олійник Д. І. КРЕДИТНА АКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	86
---	----

Ціпцюра О. Ю. ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ	92
--	----

**СЕКЦІЯ 9. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК,
АНАЛІЗ ТА АУДИТ**

Ріпа Є. В., Крупельницька І. Г.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....97

Штець Т. Ф., Пригула Л. В.

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ КОШТОРИСНИХ ПОКАЗНИКІВ
БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ.....102

Штець Т. Ф., Піскова Н. О.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА106

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Ніколаєв Ю. О.

доцент кафедри світового господарства і

міжнародних економічних відносин

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

Корчагіна В. О.

студентка

Одеського національного університету

імені І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-1>

КЛАСТЕРНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ НОРВЕГІЇ

Міжнародна конкурентоспроможність на сучасному етапі перетворилася у головний фактор економічного розвитку та стає цільовим орієнтиром національної економічної політики Норвегії. Політика підвищення міжнародної конкурентоспроможності, зокрема, за допомогою кластерних механізмів, є наріжним каменем інтенсивного розвитку єдиного національного економічного простору, і одночасно виступає у ролі інструмента ефективного регіонального розвитку.

Метою нашого дослідження, у цьому зв'язку, входить розгляд міжнародної конкурентоспроможності як цільового орієнтиру кластерної економічної політики Норвегії.

Розглянемо протиріччя і проблеми, притаманні міжнародній конкурентоспроможності Норвегії як цільовому орієнтиру її національної кластерної політики. Можна виділити сім груп таких проблем:

1. Перша група проблем пов'язана з тенденціями глобалізації економіки і тезою про те, що глобалізація виступає у ролі мультиплікатора соціально-економічної нерівності. Як підтвердження цього тезису часто приводяться дані про високі темпи зростання безробіття та низьких рівнях ВВП на душу населення в окремих регіонах Норвегії. Так, Ален Дж. та інші автори вважають, що неоліберальний підхід, що пропагує свободу ринків, сприяв роз'єднанню країн та утворенню диспропорцій в багатстві, і отже, внутрішньорайонній і міжрайонній поляризації у соціально-економічній сфері [1]. Однак, Ловерінг Дж., наприклад, стверджує, що види діяльності, які не піддавалися глобалізації, відіграють значно більш важливу роль в економіці окремих регіонів, ніж це є загально визнаним.

2. Друга група проблем пов'язана з дискусією про пріоритетність регіону або національної держави у якості суб'єкта і об'єкта політики підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Пріоритет регіонального аспекту в політиці стимулювання конкурентоспроможності дозволяє ставити завдання задля прискореного економічного розвитку депресивних регіонів. В той же час, Норвегія продовжує зберігати жорсткий централізований контроль над своїми губерніями (фюльке) і муніципалітетами (комунами), а центральний уряд почав передавати владні повноваження до нижчих рівнів державного управління пізніше і в менших масштабах, ніж в країнах-членах ЄС [2, с. 318].

3. Слід розрізняти два просторових рівня конвергенції – міжнародний і міжрайонний. В ЄС перший рівень є пов'язаним з проблемою підтягування рівня розвитку відсталих країн до рівня лідерів, а другий – з вирівнюванням рівня розвитку різних районів – завданням, що ускладнює процес інтеграції, що прискорюється, в межах ЄС. Норвегія, яка являє собою унітарну державу та не є членом ЄС, – не має вищезазначеної проблеми.

4. Суттєвим недоліком політики конкурентоспроможності ЄС є її орієнтованість у першу чергу на вибір територій і форм надання допомоги, а не на розміри допомоги, що надається, і бюджетні спроможності у цілому. В Європейському союзі існує критерій «

5. Впродовж останніх 20–25 років як у Норвегії, так і в ЄС, – спостерігається переорієнтація від неокверхньої межі чисельності населення» в районах, що отримують регіональну допомогу, а також прийнята нова методологія визначення районів, яким слід надавати допомогу. Це стало ключовою зміною в справі вибору територій для державної підтримки. При цьому граничний охопит територій ЄС, що отримують право на допомогу, знизився з 50% усього населення ЄС до 48% у 2008 році і до 47% на період 2009–2026 рр. На відміну від ЄС, у Норвегії соціальна політика спрямована на надання допомоги індивідуумам. Вона орієнтована у першу чергу на розміри допомоги, що надається, і на бюджетні спроможності у цілому. Ласичних форм політики (що передбачають вплив на пропозицію) до політики, що базується на теоретичній моделі ендогенного зростання і яка віддає пріоритет механізмам розповсюдження технологій та нарощуванню інноваційної спроможності підприємств. Армстронг Г. і Тейлор Дж. стверджують, що внаслідок ковідних змін змінилася уява про роль держави в регіональній політиці [3]. Оскільки темпи структурних зрушень є параметрами ендогенними, держава може впливати на економічне зростання. Таким чином, дискусії про цілі регіональної політики розпочали насичатися термінологією з галузі інституціональних і еволюційних теорій, при яких роль держави набуває у більшій ступені форму створення умов для процесу підприємницької діяльності, ніж прямого втручання у ділову активність фірм. Роль регіонів та меж між ними стає все більш розмитою, оскільки відкриття міжнародних ринків поставило райони у стан конкуренції між собою. Нові економічні простори і нові межі формуються усередині країн та між ними. Цей процес напряду є пов'язаним з інституціональною спроможністю районів та їх здатністю організувати взаємодію між економічними та соціальними агентами [4].

6. Технологічна структура традиційних (трудо-інтенсивних) галузей і їх територіальна структура не завжди враховується при розробці стратегій підвищення конкурентоспроможності. Розуміння цих та інших проблем, пов'язаних з державною підтримкою або відмовою у ній традиційним галузям, може сприяти підвищенню ефективності конкурентної політики – та, як наслідок, – укріпленню міжнародної конкурентоспроможності регіонів. В районах Норвегії зі значною долею традиційних галузей виникають проблеми, пов'язані з тим, що традиційні трудо-інтенсивні галузі не завжди залежать від нових технологій, внаслідок чого механізація виробничих процесів може і не бути головною проблемою у підвищенні конкурентоспроможності цих виробництв. У традиційних галузях економіки Норвегії перешкоди на шляху проведення у життя стратегії конкурентного пристосування можуть бути пов'язані не з розміром фірми або галузі, а, наприклад, з соціальною ізоляваністю.

7. Для виконання завдання з підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки Норвегії, є необхідною кластерна політика, за допомогою якої підприємства здатні підвищити якість вартісного ланцюжка та збільшити частку доданої вартості для стимулювання локального і національного економічного розвитку. Одним з напрямків такої політики є використання локальних форм державного регулювання, що має за мету підвищення ефективності використання місцевих, регіональних кластерних факторів розвитку. Проблемою регіональної політики у цьому випадку (на місцевому рівні) є кластерне об'єднання норвезьких комун (муніципалітетів), їхніх підприємств і соціальних співтовариств у вартісні ланцюжки, що пов'язують різні території.

Отже, кластерна політика забезпечення міжнародної конкурентоспроможності Норвегії має бути чутливою до районних (або локальних) особливостей економічного розвитку.

При цьому орієнтоване на створення і підтримку кластерів державне регулювання, що застосовується в межах регіональної політики підвищення конкурентоспроможності Норвегії, та є

орієнтованим на будь-які конкретні норвезькі території, – може породити позитивні кластерні ефекти у сусідніх закордонних районах за рахунок розширення економічного потенціалу усієї зони за межі національного кордону Норвегії. У цей самий час можуть проявлятися і негативні ефекти: наприклад, сусідні країни можуть стати більш привабливими для компаній внаслідок підвищеної міжнародної конкуренції.

Саме кооперація за допомогою міждержавних кластерів може породжувати значні вигідні зовнішні ефекти. Однак в галузі розробки політики міжнародної конкурентоспроможності Норвегії до останнього часу мало уваги приділялося підтримці місцевих кластерних міждержавних мереж. Розробники даної політики були часто зайняті проблемами стимулювання конкурентоспроможності усередині національних кластерів, а не вивченням величезного потенціалу, який полягає у налагодженні кластерної взаємодії сусідніх міжнародних регіонів.

Разом з цим, якщо будь-який конкурентоспроможний «кластерний ланцюжок цінностей» виходить за національні кордони Норвегії, то завжди залишається небезпека «перетягування» якнайбільшої кількості ланок загального «ланцюжка» до залучених до загального кластеру регіонів сусідніх держав, що, в свою чергу, ставить Норвегію в менш вигідну конкурентну позицію.

Література:

1. A Practical Guide to Cluster Development. A Report to the Department of Trade and Industry and the English RDAs by Ecotec Research & Consulting. London, 2022. URL: <http://www.dti.gov.uk/files/file14008.pdf>.
2. Харічков С. К., Редькін Д. О., Волохова М. П. Функціонально-цільові ознаки стратегій розвитку. *Економічні інновації: Збірник наукових праць*, 2017. Вип. 38. С. 216–220.
3. Armstrong H., Taylor J. Regional Economics and Policy. N.Y., 2022. 918 p.
4. Andersson T., Schwaag-Serger S., Sorvik J., Hansson E. W. The Cluster Policies Whitebook. IKED, 2022. URL: <http://www.competitiveness.org/article/view/241/1>.

СЕКЦІЯ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Богородицька Г. Є.

кандидат економічних наук, доцент

Університету митної справи та фінансів

Кайстро К. О.

студентка

Університету митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-2>

МІСЦЕ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦІ

За різними джерелами, після 2014 року в Україні відбулося явне падіння ВВ та рівня доходів, що, враховуючи взаємозалежність економічного зростання та стану ринку праці, призвело до значних труднощів у структурі ресурсів і активність місцевої робочої сили. Джерелом цих труднощів виявився не тільки ціновий фактор, а й нецінові чинники, такі як незахищеність прав працівників, відсутність соціального захисту та соціального забезпечення, а також платіжні пробки на лінії роботодавець-працівник. Це змушувало багатьох українців інколи приймати драматичні рішення щодо економічної еміграції, переважно до країн Європейського Союзу, зокрема до Польщі. За різними оцінками, нині за кордоном працюють від 7 до 9 мільйонів громадян України, які роблять внесок у розвиток економік інших країн. Тим часом український ринок праці перебуває у дуже складній ситуації. На основі аналізу офіційних статистичних даних зроблено спробу охарактеризувати український ринок праці,

окреслити його основні детермінанти та визначити ставлення українців до змін на внутрішньому ринку праці. У 2010–2017 роках український ринок праці боровся з низкою несприятливих явищ, які значно посилювалися політичною кризою на зламі 2013–2014 років. Довгострокові негативні тенденції на ринку праці в Україні породжують економічні та соціальні проблеми, пов'язані з бідністю та безробіттям. Вони перешкоджають створенню умов для стабілізації та економічного зростання, поглиблення соціальної напруги в суспільстві. Розвиток економічних процесів і подій в Україні свідчить про необхідність посилення уваги до національного ринку праці, який є важливим елементом соціально-економічної системи країни. Передумови для проведення якісних змін в соціально-економічному напрямку є системний аналіз динаміки розвитку місцевого ринку праці, який допоможе сформувати ефективний механізм використання людського потенціалу.

В Україні достатня кількість робочої сили в активному віці, які здатні приносити користь для економіки країни, тож одним зі шляхів поліпшення ситуації є необхідність створення додаткових робочих місць та оздоровлення економічної системи. За відсутності державної підтримки вирішити це питання буде неможливо, що, своєю чергою, буде призводити до вимушеної міграції трудового населення, а з ними й їхніх сімей. При цьому розвинуті європейські країни не досить активно приймають іммігрантів та не надають їм можливість активно працювати. Так, за умов інтеграції світових ринків розвинуті країни світу намагаються не залучати іммігрантів, а, навпаки, розміщувати свої виробництва в інших країнах. Українська економіка сильно постраждала від російської агресії. З моменту її початку, 24 лютого, понад 5,23 мільйона біженців втекли до сусідніх країн. Серед біженців переважно жінки, діти та особи старше 60 років. Із загальної кількості біженців приблизно 2,75 мільйона осіб працездатного віку. З них 43,5 відсотка, або 1,2 мільйона, раніше працювали та втратили або покинули роботу. У відповідь на цей збій Уряд України доклад значних зусиль для збереження працездатності національної системи соціального

захисту, гарантуючи виплату допомоги, у тому числі внутрішньо переміщеним особам, за допомогою використання цифрових технологій. Криза в Україні також може призвести до перебоїв у роботі в сусідніх країнах, головним чином в Угорщині, Молдові, Польщі, Румунії та Словаччині. Якщо військові дії продовжаться, українські біженці будуть змушені залишатися у вигнанні довше, створюючи додатковий тиск на ринок праці та системи соціального захисту в цих сусідніх державах і збільшуючи безробіття в багатьох із них [1].

Агресія в Україні також спричинила шок для світової економіки, ще більше ускладнивши вихід із кризи COVID-19. Це, ймовірно, вплине на зростання зайнятості та реальної заробітної плати та створить додатковий тиск на системи соціального захисту. У багатьох країнах з високим рівнем доходу, які нещодавно спостерігали ознаки більшого відновлення ринку праці, наслідки української кризи можуть погіршити умови на ринку праці та скасувати деякі з досягнень. Ситуація особливо важка в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, багато з яких не змогли повністю оговтатися від наслідків кризи COVID-19.

Для пом'якшення впливу кризи на український ринок праці МОП рекомендує декілька негайних заходів, зокрема: сприяти ініціативам організацій роботодавців і працівників, щоб вони могли відігравати важливу роль у наданні гуманітарної підтримки та забезпеченні продовження роботи, де це можливо. Індивідуальні та колективні зусилля соціальних партнерів можуть позитивно сприяти згуртованості та сприяти інклюзивному економічному, соціальному та політичному розвитку; забезпечити цільову підтримку працевлаштування у відносно безпечних регіонах України, в тому числі, спираючись на продовження державної програми переміщення працівників і підприємств. Партнерства місцевої зайнятості (LEP), які підтримує МОП, можуть допомогти у створенні нових робочих місць; підтримати систему соціального захисту в Україні, щоб гарантувати, що вона продовжує виплачувати допомоги, в тому числі нещодавно встановлені грошові перекази, (колишнім і новим) бенефіціарам. Підготуйтеся

до стратегії постконфліктної реконструкції, яка заохочуватим створення гідних і продуктивних робочих місць через інвестиції, що інтенсивно створюють робочі місця.

Динаміка міжнародного ринку робочої сили має складний соціально-економічний характер, що визначається розвитком трудових ресурсів, національних ринків праці, процесами розподілу та перерозподілу робочої сили. Якщо наприкінці 80-х років чисельність зайнятої робочої сили у всьому світі становила майже 1 млрд. чол., то, за прогнозами ООН, на початок 2000 р. загальна чисельність потенційної робочої сили мала зрости на 400 млн. і скласти 1,4 млрд.чол. Важливою характеристикою міжнародного ринку праці є ступінь мобільності робочої сили. Рух трудових ресурсів набирає різних форм: природний, територіальний, галузевий, професійний, кваліфікаційний та соціальний. Найбільшу вагу має територіальний рух робочої сили, хоч у міру еволюції міжнародного ринку робочої сили посилюється значення й інших форм. Міжнародний ринок праці становить комплексне явище, пов'язане як з розвитком самої особистості людини, так і з підвищенням якості праці, зміною характеру робочої сили, формуванням її нових якостей. Для формування і функціонування міжнародного ринку праці потрібні певні стартові умови, зокрема високий рівень міждержавних господарських взаємоз'язків. На сучасному етапі постала низка нових факторів, що зумовлюють необхідність широкої участі всіх країн у світогосподарських процесах.

Нині жодна країна, навіть маючи багаті природні ресурси, розвинуту економіку, науку, кваліфіковані трудові ресурси і ємний внутрішній ринок, не може залишатися осторонь від потужних загальносвітових інтеграційних процесів, а також від безробіття. Безробіття в 19-ти країнах євросони в лютому знизилася з 6,9% до 6,8% місяцем раніше. Кількість безробітних у євросоні минулого місяця скоротилася на 181 тис. порівняно із січнем – до 11,155 млн осіб. Безробіття серед молоді (населення до 25 років) опустилося до 14% із 14,3%. Найвищий рівень безробіття серед найбільших країн євросони зафіксували Іспанія (12,6%) та Греція

(11,9%). В Італії безробіття становило 8,5%, у Франції 7,4%. Найнижчі показники безробіття відзначені у Німеччині (3,1%).

У ЄС безробіття у лютому опустилося до 6,2% з 6,3% у січні. Загалом у блоці зареєстровано 13,267 млн безробітних, що на 221 тис. осіб менше за січневий показник [2]. Зниження безробіття фіксується на тлі відновлення ринку праці і послаблень коронавірусних обмежень, незважаючи на проблеми, що зберігаються в ланцюжках поставок.

Література:

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка : Підручник. Київ : Знання, 2005. 851 с.
2. Skills mismatch experimental indicators. Eurostat. Last access: 2017. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/skills/background/experimental-statistics>.

Ніколаєв Ю. О.
*доцент кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*
Гайдай В. О.
*студентка
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-3>

ЕКОНОМІЧНІ КЛАСТЕРИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ УПРОДОВЖ 2020–2022 РОКІВ

На сьогоднішній день кластерні стратегії широко використовуються по всьому світу для економічного розвитку. Сфера застосування економічних категорій дуже широка і приваблива у 21 столітті. Використання концепції виробничої групи дозволило багатьом країнам покращити свої економічні показники. Крім того, зростаючий інтерес до підприємництва серед економістів не тільки стимулює цю тенденцію, але й покращує його використання та креативність у різних політичних, соціальних та економічних сферах. Інтерес до організаційних структур соціально-економічного розвитку також значно зріс в Україні за останні роки.

Кластери визнані в усьому світі як важливий інструмент для підвищення конкурентоспроможності, інновацій, залучення інвестицій і розробки нових технологій. Як свідчить досвід розвинутих країн, економічні кластери можна використовувати для вирішення завдань, спрямованих на покращення економіки конкретної галузі та регіону. Це може посилити спільні зусилля для досягнення спільних цілей шляхом підвищення індивідуальної конкурентоспроможності на основі спільних конкурентних

переваг. Компанії можуть скоротити витрати, обмінюючись кращою інформацією та подібними послугами зі своїми постачальниками.

Європейський Союз є найбільшим центром розвитку економічної кластерної моделі. Прикладом використання кластерної стратегії для розвитку на базі багатьох компаній, переважно великих, є Франція.

Італію можна вважати однією із країн, де кластерний механізм розвинений найбільш. В Італії економічні кластери прогресують у вигляді індустріальних зон за допомогою індустріальних агломерацій італійського типу. Малі та середні підприємства часто зосереджені в промислових районах, утворюючи мережу між ними. Інтеграційна політика знайшла відображення і на регіональному рівні. Країна Басків є одним із перших регіонів у світі, який прийняв колективний підхід до економічної політики Іспанії. У часи економічної кризи в традиційних галузях промисловості, таких як металургія та суднобудування, роботодавці державного та приватного секторів змінюють спосіб співпраці економік. Лише декілька років тому цей регіон був однією з найбагатших і найрозвиненіших країн Іспанії з ВВП на душу населення, порівняним із середньоєвропейським [4].

Для України міжнародні події показали, що успіх високотехнологічних кластерів у будь-якому випадку залежить від наявності багатьох цілей розвитку ринкових комунікацій. Українським прикладом є «Хмельницький Поділ», який є першою компанією, яка запровадила нову систему виробництва в Україні за моделями та методами розвитку провідних компаній світу. Перші позитивні результати групи на Поділлі стали відправною точкою для поширення ідеї на решту частину країни. Асоціація «Поділ Перший» об'єднує представників енергосистеми на рівні місцевих організацій.

Досвід роботи кластерних ініціатив у Івано-Франківській, Рівненській, Полтавській, Сумській, Харківській, Одеській та Миколаївській областях показав, що відносини між місцевими державними органами, місцевими науковими й освітніми центрами

є складним комплексним процесом. Регіональні економічні зони та навчальні заклади – це більш складне питання. За повної співпраці та фінансової підтримки партнерських організацій можна прискорити розвиток інноваційних центрів в Україні. Запровадження нових бізнес-груп та приватних бізнес-моделей, сприятиме економічному розвитку кластерів [2].

Початок коронавірусу у 2020 році вніс свої зміни у кластерному механізмі в Україні та по всьому світу. Багато кластерів в Україні та світі мобілізували співробітників після спалаху пандемії. Мінфін України продовжує розробляти методи вирішення проблем епідемії COVID-19 в українській економіці та стимулювати економічну діяльність, особливо щодо проекту комплексної програми стимулювання економіки України, який сприяє стабілізації та розвитку та підвищенню технологічного рівня промисловості з використанням передових технологічних методів концепції Industry 4.0 [2].

Метою проекту постанови уряду «Про затвердження стратегії експорту авіаційних технічних послуг на період до 2030 року» є створення умов для сталого розвитку експорту авіаційних технічних послуг та розвитку сучасної Української мережі. Матиме місце інтеграція обладнання центрів обслуговування авіакомпаній та подібних послуг на міжнародний ринок [2].

ІТ-команда Харкова бере активну участь у громадських організаціях та заходах проти COVID-19. На початку березня 2020 року кластер запустив проект IT4Life для об'єднання ІТ-компаній Харківщини у боротьбі з пандемією. Громада збрала понад 6 мільйонів гривень на покращення діагностичних можливостей та придбання медичного обладнання для лікування 100 тисяч пацієнтів на місяць. Іншим прикладом є автомобільний кластер «Закарпаття», який є однією з найновіших і найбільш динамічних промислових груп. Компанії групи глибоко залучені в глобальні ланцюжки створення вартості, що робить їх однією з найкращих промислових груп в Україні [3].

Пандемія принесла зміни у світі у довгостроковій перспективі. Цей період надав багато можливостей, які використовуються

в цифрових комунікаціях та швидких змінах в Інтернеті з клієнтами. Технічні команди, зокрема, підтримують і сприяють розвитку передових технологій. Виробництво та попит зазнають різких змін в різних галузях.

Результати кластеризації були дуже різними. Розробка цифрових продуктів дозволяє цифровим компаніям створювати продукти з усього світу, розширювати свій бізнес і наймати талановитих дизайнерів, не обмежуючись одним місцем. Європейські та світові технологічні компанії, наприклад, створюють постійні структури управління. Деякі місця втрачають свій характер, оскільки стають менш привабливими через перенаселеність і відсутність безпеки. Це загроза для сучасного бізнес-середовища та можливість відродити економіку країни, яка часто не може залучити найкращі таланти.

У березні 2019 року до початку пандемії Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) обґрунтувала концепцію кластерів ІАМ (інженерія-автоматизація-машинобудування) та розпочала такі кластери у Запоріжжі та Харкові [4].

З початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 року економічні кластери змінили свій механізм. Так асоціація кластерів «УКА» була створена на зборах 24 березня. Це була перша офіційна зустріч 30 українських кластерів (1800 організацій) з початку війни. Члени Європейської кластерної асоціації та Європейської комісії підтримують «УКА», що підтримує український ринок. УКА розробив три основні стратегії, які направлені на підтримку кластерів та економіки в Україні. Головними цілями кластерів є мобілізація малих та середніх підприємств навколо спільних цілей економічного фронту та широка інтернаціоналізація кластерів [4].

За декілька місяців були створені експертні групи, які допомагали з організацією логістики, включенням у критичний імпорт, релокацією маленьким та середнім підприємствам. Членство у ЄКА відчинило УКА двері численних європейських структур та бізнес-асоціацій. Було налагоджено системний діалог

із національними кластерними асоціаціями Польщі, Румунії, Чехії, Литви та іншими європейськими країнами. За допомогою ініціативи «УКА» в Україні розвивається європейська мережа Digital Innovation Hubs, яка підтримує підприємства та виділяє гранти на підтримку бізнесу [4].

Можна спостерігати, як економіка України зазнає змін, в тому числі негативних. Інтенсивність закриття малих підприємств збільшується з кожним місяцем, що досить негативно впливає на економіку нашої країни. З початком повномасштабної війни, багато кластерів перебазувались на захід України та продовжують свою діяльність у нових рамках життя та направляють свою діяльність на допомогу військовим. Європейський союз проводить політику підтримки економіки та підприємств України. Щоб зберегти та продовжити діяльність, деякі українські підприємства перебазувались за кордон.

Література:

1. Крисоватий А., Савельєв Є., Кириленко О. Кластери у світовій та європейській економіці. *Наукове життя*. 2019. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/24524/1/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.pdf>
2. Становлення українських кластерів. *Українські кластери*. 2022. URL: <https://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina>.
3. Лаврухіна К. О. Кластери як організаційно-економічний механізм функціонування інноваційної діяльності в Україні і світі. 2022. *Економіка та управління національним господарством*. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/50_2_2022/12.pdf.
4. Красавцев Б. Новий горизонт можливостей для українських DeepTech стартапів. 2022. URL: <https://ucluster.org/blog/2022/07/novi-mozhlyvosti-dlja-diptek-startapiv>.

СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Ухналь Н. М.
доктор філософії з економіки
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-4>

ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання національної безпеки України почали набувати гострої актуальності та активізації досліджень у 2000–2020 рр. через значні зовнішні загрози і внутрішні ризики. Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року визначено національні інтереси, серед яких сталий розвиток національної економіки, інтеграція країни в європейський економічний простір, розвиток рівноправної взаємовигідної економічної співпраці з іншими державами [1]. Водночас з 2014 р. однією із головних загроз національній безпеці України, її суверенітету і територіальній цілісності, постала агресивна зовнішня і воєнна політика РФ, що на початку 2022 р. переросло у повномасштабне вторгнення, та може призвести до подальшої ескалації збройної агресії проти інших держав Східної та Центральної Європи, які, зокрема, входять до організацій європейської та світової систем безпеки (ЄС, НАТО).

Теоретичні та практичні питання економічної безпеки країни присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених. Різні аспекти економічної стабільності та безпеки висвітлені у працях

таких вітчизняних науковців, як О. Барановського, О. Білоруса, З. Варналія, В. Кудряшова, М. Єрмошенка, Т. Єфименко, І. Чорнодіда та ін. Значний внесок у дослідження теоретичних засад формування та забезпечення економічної безпеки, ідентифікації загроз та пошуку напрямів їх мінімізації зробили зарубіжні вчені: Г. Андрусек, П. Абрамсон, П. ван Бергейк, Дж. Бренан, Б. Бузан, М. Вард, М. Кабалеро-Ентоні, М. Келер, Д. Нанто, Х. Несадуре, Л. Олвей, Х. Пуарсон, П. Хаф та ін.

Після пандемічного шоку почалась стадія відновлення національних, регіональних і світової економік, зростання якої становило 6,1% у 2021 р. проти -3,1% у попередньому році [2]. Однак російсько-українська війна, що стала найзагрозливішим конфліктом у Європі з часів Другої світової війни, зумовила геополітичні, економічні, інфраструктурні та гуманітарні наслідки, що деструктивним чином впливають на глобальний економічний розвиток: зростання інфляції, підвищення цін на енергетичні та сільськогосподарські товари, порушення ланцюгів поставок товарів і послуг [3].

За оцінками експертів, ВВП України впаде на 45% у 2022 р. внаслідок окупації частини своєї території, припинення, призупинення та релокацію господарської діяльності, понесення збитків від знищення об'єктів критичної інфраструктури, зниження зовнішньоекономічної діяльності морськими шляхами через втрату доступу та обмеженість до Азовського та Чорного морів, вимушеною міграцією населення [4]. Вже за попередніми підсумками 2 кварталу падіння ВВП України склало 37,2% [5], що є найбільшим за останні 10 років (рис. 1).

Завдано катастрофічних збитків екології, що сягнули майже 1 трлн грн. [6], знищено або пошкоджено понад 40 млн м² житлових будинків, сотні освітніх та медичних закладів, десятки нафтобаз, торгових центрів, тисячі метрів дорожньої, залізничної інфраструктури, культурної спадщини. Прямі збитки від руйнувань внаслідок агресії РФ проти України станом на початок вересня 2022 р. оцінюються у понад 110 млрд дол., найбільшу частку серед яких займає пошкодження житлового фонду, об'єктів

інфраструктури та промислових підприємств – 47,8 млрд дол., 35,1 млрд дол. та 9,7 млрд дол відповідно [7].

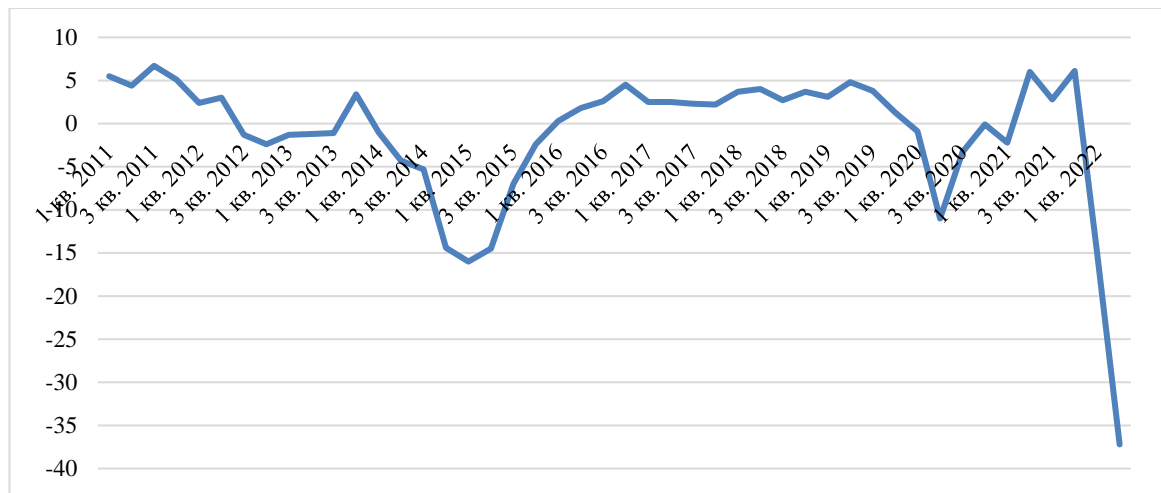

Рис. 1. Динаміка реального ВВП України протягом 2011 – 2 кв. 2022 рр.

Джерело: Зміна обсягу валового внутрішнього продукту / Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>

Внаслідок цього відбулося порушення економічних процесів та масова міграція населення, що призвело до негативних наслідків для ринку праці. За оцінками МОП, від початку війни було втрачено майже третину робочих місць (4,8 млн, або 30%), понад 6,4 млн осіб виїхало за кордон, близько 7,7 млн стали внутрішньо переміщеними особами, з них більшість мають вищу освіту та були зайняті у висококваліфікованих професіях [8; 9].

«Декларацією Луганю», підсумковим документом конференції з питань відновлення України URC2022, передбачено створення ефективної координаційної платформи між Урядом України та всіма двосторонніми та багатосторонніми партнерами, організаціями та міжнародними фінансовими організаціями для підготовки та реалізації Плану відновлення та розвитку України, зокрема зазначено, що надається перевага інноваційним підходам, таким як цифрова трансформація, перехід на зелену енергетику, національне та міжнародне інноваційне та стале фінансування, включаючи використання можливих репарацій, внески приватних

донорів і приватного сектору. Процес відновлення має забезпечити сталу перебудову України, яка узгоджується з Порядком денним сталого розвитку до 2030 року та Паризькою угодою, інтегруючи соціальні, економічні та екологічні аспекти, включаючи перехід до альтернативних джерел енергії [10].

Література:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021>.

2. Gloomy and More Uncertain. IMF. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/07/26/world-economic-outlook-update-july-2022>.

3. By how much will the war in Ukraine reduce global growth? The Economist. 2022. 4 August. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2022/08/04/by-how-much-will-the-war-in-ukraine-reduce-global-growth>.

4. Guénette J. D., Kenworthy Ph., Wheeler C. Implications of the War in Ukraine for the Global Economy. EFI Policy Note 3. 2022. URL: <http://hdl.handle.net/10986/37372>.

5. Здійснено оперативну оцінку ВВП за II квартал 2022 року. Державна служба статистики. 2022. 8 вересня. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.

6. Сума збитків екології від російської агресії близько одного трильйона гривень – Міністерство довкілля. URL: bit.ly/3HlhQty.

7. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд, мінімальні потреби у відновленні зруйнованих активів наближаються до \$ 200 млрд. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311>.

8. Вплив кризи в Україні на сферу праці: попередні оцінки: аналітична записка. МОП. 2022. 11 травня. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2022-05/UKR_Brief%20note_11May-2022.pdf.

9. Право на працю в умовах війни: зменшення ризиків для українців. Міністерство економіки України. <http://surl.li/dgdbe>.

10. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 ‘Lugano Declaration’ on 4-5 July, 2022. URL: <https://bit.ly/3h8yP7V>.

Фащевська О. М.
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Державної установи
«Інститут економіки та прогнозування
НАН України»
м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-5>

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Сектор малих і середніх підприємств (МСП) внаслідок воєнних дій поніс значні втрати матеріального і людського капіталу, які ще потребують детального структурування та оцінки. Динаміка діяльності МСП протягом березня-травня 2022 р. свідчить про певне відновлення їх економічних показників. Зокрема, якщо у березні поточного року 15% підприємців не бачили сенсу та можливості відновити бізнес цього року, тоді як інші 15% хотіли зберегти та навіть збільшити обсяг продажів, а більшість компаній (32,2%) планували вийти на рівень 20–50% від показників 2021 року. Також поступово зростає обсяг виплат постачальникам МСП: відновлення довоєнних виплат росте з 19% до 32%, а падіння невиконаних зобов'язань становить майже 2 рази, з 29% до 16% (за результатами опитувань власників/керівників мікро-, малого та середнього бізнесу України, проведених дослідницькою компанією Gradus Research на замовлення Київської школи економіки у березні та квітні 2022 р.).

Зазначимо, що необхідною умовою відродження та розвитку сектору МСП є ефективне інституційне середовище діяльності підприємств. На якісні характеристики інститутів розвитку підприємництва впливають дві основні групи чинників – *макро-економічні та суспільно-регуляторні*. До групи *макроекономічних чинників* відносять ВВП (обсяг виробництва), рівень безробіття,

рівень інфляції, податкове навантаження, доступність кредитів, які створюють загальноекономічні умови для формування інклюзивних або екстрактивних інститутів розвитку підприємництва.

В той же час, в умовах трансформації глобального інституційного середовища (посилення процесів глобалізації, нової індустріалізації, орієнтації на забезпечення сталого розвитку країн світу) зростає вплив *суспільно-регуляторних чинників*, тобто таких, які формують *нормативно-закріплені правила* (або формальні – економічні, політичні та юридичні) та *суспільно-прийнятні правила* (неформальні, які базуються на культурних або етичних нормах суспільства).

Найбільш важливими для розвитку підприємництва *нормативно-закріпленими правилами* є верховенство права («rule of law») та захист прав власності в економічній сфері, ефективність законодавчої бази і незалежність судової влади, ступінь корупційного впливу, прозорість регулятивних процедур, наявність у країні насильства і тероризму, якість корпоративного управління, дотримання етичних принципів у бізнесі і захист інвесторів, свободу підприємництва. До числа *суспільно-прийнятних чинників* формування інститутів розвитку підприємництва, які, до речі, можуть впливати на нього сильніше, ніж формальні, включають наявність сприятливої для підприємництва національної етики та культури, високий суспільний статус успішних підприємців тощо.

Важливий вплив на формування інститутів розвитку підприємництва здійснюють *якість освіти* (якість середньої та вищої освіти і спеціальної підготовки, а також освітньої інфраструктури), та *ефективність ринків* (наявність та інтенсивність конкуренції, ефективність антимонопольної політики; рівень торговельних бар'єрів, податкового навантаження, тарифів, інтенсивністю торговельного обороту тощо).

Таким чином, план повоєнного відновлення і розбудови економіки України має включати низку таких заходів, які не лише нададуть фінансову і нефінансову підтримку мікро-, малим і середнім підприємствам та ФОП для перезапуску їх роботи у кризових умовах, а й сприятимуть формуванню інституційного

середовища для функціонування національної економіки на нових інституційних і технологічних засадах.

Цілями оновленої державної політики повоєнного відновлення і розвитку МСБ мають бути:

1) внутрішньоекономічні:

– структурна трансформація економіки у напрямі збільшення частки МСБ в основних економічних показниках – обсягах реалізації продукції, експорту, інноваційних витрат, сплачених податків і зборів тощо;

– нарощування обсягу випуску і реалізації продукції (товарів, послуг) у видах економічної діяльності, у яких значна його частка припадає на сегмент МСБ, що сприятиме активізації економічної діяльності у країні в цілому;

– підвищення конкурентоспроможності МСБ на внутрішньому ринку, результатом чого стане забезпечення населення вітчизняною продукцією (товарами, послугами) та зниження залежності від імпорту;

– стимулювання розширення зв'язків підприємств МСБ з місцевими (регіональними) постачальниками сировини і матеріалів для створення нових можливостей розвитку споріднених видів економічної діяльності у місцевих (регіональних) економіках;

– відродження і диверсифікація сфери послуг у населених пунктах, передовсім у крупних містах, що вагомим позитивним чином вплине на готовність їх населення до повернення у ці населені пункти з інших регіонів країни та із зарубіжних країн;

2) зовнішньоекономічні:

– розширення присутності вітчизняних підприємств МСБ на світових ринках, що посилить зовнішньоекономічні позиції країни і сприятиме збільшенню валютних надходжень від експорту товарів та послуг;

– вбудовування підприємств МСБ, у першу чергу тих, які виробляють продукцію з високою часткою доданої вартості та високотехнологічні товари (послуги), у глобальні ланцюжки доданої вартості у провідних галузях промисловості, що створить

можливості для подальшої технологічної модернізації вітчизняних підприємств;

3) *інноваційні:*

– збільшення кількості підприємств МСБ і стартапів, що здійснюють інноваційну діяльність та впровадження наукових розробок у виробництво на основі співпраці вітчизняними науковими закладами, що стимулюватиме розвиток наукової діяльності, досліджень і розробок в Україні;

– розширення співпраці інноваційних малих і середніх підприємств з корпоративними сектором і великими промисловими підприємствами для прискорення впровадження їх інноваційних розробок.

4) *соціальні:*

– використання МСБ як інструменту скорочення безробіття за рахунок відновлення роботи існуючих та створення нових підприємств і ФОП;

– активізація розвитку соціального підприємництва з метою створення нових економічних позабюджетних можливостей підтримки вразливих верств населення і осіб, які опинились у важких життєвих обставинах внаслідок війни;

– розвиток підприємницьких здібностей населення, підвищення рівня довіри населення до підприємців та рівня підтримки підприємництва як ефективного засобу самозайнятості і самозабезпечення.

Заходи державної структурної політики з розвитку сектору МСП мають передбачати:

– *у короткостроковій перспективі* – на етапі відновлення діяльності сектору МСП на звільнених територіях після закінчення воєнних дій:

1) *фінансово-кредитну підтримку для найскорішого налагодження повноцінної операційної діяльності;*

2) *розширення участі держави у реалізації місцевих цільових програм і проектів підтримки підприємців для посилення фінансових можливостей і розширення спектру інструментів регіональних (місцевих) органів влади щодо сприяння розвитку МСП;*

3) реалізацію системи економічного стимулювання МСП, які здійснюють інноваційну діяльність, співпрацюють з вітчизняними науковими установами і впроваджують їх розробки у виробництво, для розширення участі у прискореній модернізації вітчизняної економіки на новій технологічній основі;

– у **середньостроковій перспективі** – на етапі зростання економічного внеску сектору МСП у розбудову країни:

1) створення сприятливого ділового клімату для нарощування обсягів випуску і реалізації продукції (товарів, послуг) у видах економічної діяльності, у яких значна їх частка припадає на сегмент МСБ, а саме:

2) активізація підприємницького потенціалу громадян, виявлення нових можливостей їх професійного і кар'єрного зростання з метою формування «поля можливостей» для економічно активного населення, стимулювання його повернення в країну та запобігання новому відтоку в умовах післявоєнних труднощів;

3) створення умов для масштабної цифровізації МСП та їх входження у сучасну цифрову економіку:

– у **довгостроковій перспективі** – на етапі набуття сектором МСП значимості як важливої складової забезпечення довгострокового стійкого та інклюзивного розвитку країни:

1) створення розвиненої системи суб'єктів інфраструктурної підтримки МСП для сприяння підприємницькій діяльності на усіх етапах заснування та діяльності підприємства на національному і регіональному рівнях;

2) розширення участі МСП у відбудові і реконструкції міст як центрів зосередження економічної діяльності у регіонах країни;

3) створення умов для входження вітчизняних малих і середніх підприємств до нормативно-правового і ринкового простору ЄС у процесі європейської інтеграції України.

СЕКЦІЯ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Боднарюк В. А.

доцент кафедри економіки

Львівського торговельно-економічного університету

м. Львів, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-6>

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах ринкової економіки основним джерелом отримання прибутку для торговельних підприємств є постачання та продаж товарів і послуг відповідним групам споживачів на конкретному сегменті ринку. Однак, військове вторгнення на територію України спричинило часткову або повну зупинку значної кількості торговельних підприємств, розрив економічних зв'язків між ними, значне падіння платоспроможного попиту на більшості сегментів ринку, а, відтак – різке зниження рівня прибутковості діяльності сфери торгівлі. Асоціація ритейлерів України (РАУ) та Українська рада торгових центрів (УРТЦ) підрахували, що загальна сума збитків, завданих торговельним мережам російським вторгненням, сягнула 50,7 млрд грн, а скорочення товарообігу за перші місяці війни становило 75% від довоєнного рівня [1].

При цьому, в період воєнних дій підприємства сфери торгівлі мотивовані не тільки питаннями збереження мінімального рівня прибутковості, а й наданням робочих місць та допомогою Збройним силам України.

Таким чином, в умовах кризи, спричиненої військовими діями на території України, одним з найголовніших завдань господарської діяльності підприємств торгівлі є збереження мінімального рівня прибутковості господарської діяльності. При цьому, будь які дії щодо вирішення ситуації зі зниженням рівня прибутковості підприємства – оперативні, тактичні, стратегічні – потребують глибокого попереднього, поточного та стратегічного аналізу причин виникнення збоїв чи кризової ситуації, а також певних можливостей, зокрема, й фінансових для їх упровадження.

На сьогодні основними шляхами збереження мінімального рівня прибутковості підприємств торгівлі вважаємо наступні:

- 1) мінімізація витрат підприємства;
- 2) пошук нових цільових груп споживачів;
- 3) введення до асортименту нових груп товарів.

Одним із перших способів збереження прибутковості в торгівлі в період будь яких кризових явищ є скорочення суми операційних витрат підприємства. Однак, в умовах воєнного стану цей шлях має обмежене застосування з декількох причин. Це пов'язано з тим, що, серед економічних елементів операційних витрат (матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші операційні витрати) скороченню теоретично можуть підлягати лише матеріальні витрати в частині придбання допоміжних матеріалів (канцтовари, паливо і т.д.) та, частково, інші операційні витрати, оскільки скорочення витрат на оплату праці (й відрахування на соціальні заходи) може спричинити відтік робочої сили та нестачу кадрів.

Розглядаючи питання пошуку нової цільової групи споживачів, слід мати на увазі, що за період від початку воєнних дій постійні місця роботи й проживання покинули, за офіційною інформацією, близько 11,1 мільйона осіб, з яких 6,9 млн. – внутрішньо переміщені особи, а 4,2 млн. – тимчасово знаходяться за межами України [3]. Таким чином, пошук нової цільової аудиторії для торговельного підприємства прямо пов'язаний з провадженням діяльності на нових територіях або за межами України.

Наступним шляхом збереження прибутковості є врахування загальних сучасних тенденцій розвитку торгівлі та введення до асортименту нових товарних груп та позицій.

Так, ще в січні 2021 року експерти EuroCommerce та McKinsey провели опитування у сфері роздрібної торгівлі харчовими продуктами по всій Європі. Респондентами стали 48 CEO найбільших торгових компаній та понад 10 тис. споживачів. Дослідження The State of Grocery Retail 2021: Europe виявило низку тенденцій, що формуватимуть ринок роздрібної торгівлі продуктами харчування до 2025 року.

Ці тенденції визначаються трьома ключовими чинниками:

1. Дедалі **більша роль онлайну**: мережеві магазини та власні служби доставки стають основним каналом продажів.

2. Важливим критерієм стає **співвідношення цінності та ціни продукту**: покупці зазвичай шукають якісну заміну дорогим брендам.

3. Змінюється **спосіб життя споживача**: акцент на здоров'ї та екологічні продукти, а також якісні напівфабрикати.

Аналізуючи торговельну сферу України в сучасних умовах, можна зробити висновок про те, що в умовах військового стану перші два чинники є притаманними і для нашої держави. Так, сегмент доставки товарів (особливо, продовольчих) набув значного розвитку після початку пандемії COVID-19 й продовжує інтенсивно розвиватися після початку військових дій. При цьому, другий чинник – пошук якісних заміन дорогим брендам – в період війни зумовлений, перш за все, зниженням рівня купівельної спроможності більшої частини населення, зокрема й через різке збільшення рівня інфляції.

Додатково слід відмітити, що в умовах війни важливого значення для підприємства набуває його здатність вчасно реагувати на виникнення попиту на товари, що забезпечують життєдіяльність суспільства в екстремальних умовах. До них, зокрема, належать ліки, засоби автономного водопостачання та електроживлення, портативні джерела енергії тощо. Оперативне придбання таких груп товарів у іноземних постачальників та

доставлення їх до споживачів на території України надає торговельному підприємству можливість отримання додаткових обсягів прибутку та збереження мінімально необхідного рівня рентабельності операційної діяльності.

Підсумовуючи викладене, слід відмітити, що збереження прибутковості підприємств торгівлі в сучасних умовах прямо залежить від урахування кожним підприємством реальних умов ведення господарської діяльності.

Література:

1. Стратегічне планування, або як обрати вектор для зростання бізнесу під час кризи. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/strategichne-planuvannya-abo-yak-obraty-vektor-dlya-zrostannya-biznesu-pid-chas-kryzy>.
2. Ціна змін. трансформація роздрібної торгівлі під час війни. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/czina-zmin-transformacziya-rozdribnoyi-torgivli-pid-chas-vijny>.
3. Фінанси та економіка. URL: <https://finbalance.com.ua/news/42-mln-ukrantsiv-otrimali-status-timchasovoho-zakhistu-v-kranakh-vropi>.
4. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3585076-kilkist-pereselenciv-v-ukraini-pisla-pocatku-povnomasstabnogo-vtorgnenna-zbilsilasa-vtrici.html>.

Закінян Р. А.

студент

Придніпровської державної академії

будівництва та архітектури

Поповиченко І. В.

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів,

економіки та підприємництва

Придніпровської державної академії

будівництва та архітектури

Стенічева І. Б.

PhD з економіки, доцент кафедри фінансів,

економіки та підприємництва

Придніпровської державної академії

будівництва та архітектури

м. Дніпро, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-7>

ОБГРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПЦІЇ BSC

BSC (Balanced Score-card) або збалансована система показників – це система, що налічує в своєму складі показники, які характеризують діяльність підприємства за 4 напрямками: фінансова складова; клієнтська складова; складова внутрішніх бізнес-процесів; складова навчання й розвитку персоналу.

Концепція BSC відносно нова. Її розробили Роберт Каплан та Девід Нортон у 90-ті роки XX століття і наразі вона активно використовується компаніями як інструмент стратегічного менеджменту та управління якістю.

BSC дає можливість кількісно оцінити діяльність компанії, трансформуючи місію компанії в конкретні задачі та показники [1]. BSC є засобом стратегічного управління та допомагає сформувати

стратегію розвитку компанії, а також ув'язати стратегічні плани із виконанням та контролем операційних задач.

Коротко розберемо кожен складову окремо [2]. Фінансова складова дозволяє пов'язати стратегію фірми з конкретними фінансовими показниками, причому, ці показники можна адаптувати під конкретну стадію життєвого циклу товару (послуги). Наприклад, на етапі виведення на ринок це може бути термін виходу на точку беззбитковості продаж, на етапі зростання показниками можуть бути прийнятий ріст прибутку та об'ємів продажів на цільовому сегменті ринку, на етапі сталого розвитку – ROI та ROA (рентабельність інвестицій та капіталу), на етапі зрілості – грошовий потік від основної діяльності та зменшення потреб в оборотному капіталі.

Клієнтська складова дозволяє визначити цільові сегменти ринку та цільову групу споживачів. Ключовими показниками клієнтської складової є частка ринку, збереження та/або розширення клієнтської бази, задоволення потреб клієнта, прибутковість клієнта.

Цілі та показники складової внутрішніх процесів формуються після підготовки фінансової та клієнтської складових. Це дозволяє направити параметри бізнес-процесів на задоволення потреб клієнтів та акціонерів. Найкритичніші показники оцінки внутрішніх процесів є собівартість послуг, якість продукції або наданих послуг та тривалість циклів (виробництва, реалізації продукції, обслуговування клієнтів). В основі цієї складової лежить процесний підхід, який розглядає управління як процес, що складається із взаємопов'язаних дій – функцій (іншими словами, процес управління є сумою функцій планування, організування, координування, контролювання, обліку, аналізу, кожна з яких теж є процесом, що складається із взаємопов'язаних дій). При цьому адекватна кількісна оцінка якості продукції/послуг є найскладнішою задачею, оскільки має поєднувати в собі як оцінювання дотримання технологічних та екологічних умов створення продукту, так і оцінювання якості з точки зору споживача – користувача цієї продукції/послуги.

Складова навчання й розвитку персоналу в компанії визначає відповідне кадрове забезпечення та дозволяє оцінити кадрову ситуацію, що склалася. До основних показників відносяться: задоволеність співробітників, збереження кадрового складу і ефективність роботи співробітників.

Задоволеність співробітників є умовою, що забезпечує два інших показника. На задоволеність співробітників можуть впливати такі фактори, як сфери компетентності персоналу, технологічна інфраструктура підприємства, сприятливий колективний клімат. Слід зазначити, що точне вимірювання задоволеності співробітників є найскладнішим завданням, на вирішення якого впливають в комплексі не лише професійні, а й соціологічні та психологічні фактори.

Базою BSC є стратегічна карта. Це форма запису отриманих результатів і спосіб планування заданих темпів зростання показників [3]. Велика кількість цілей формуються в групи за 4 проекціями, утворюючи стратегічну карту (рис. 1).

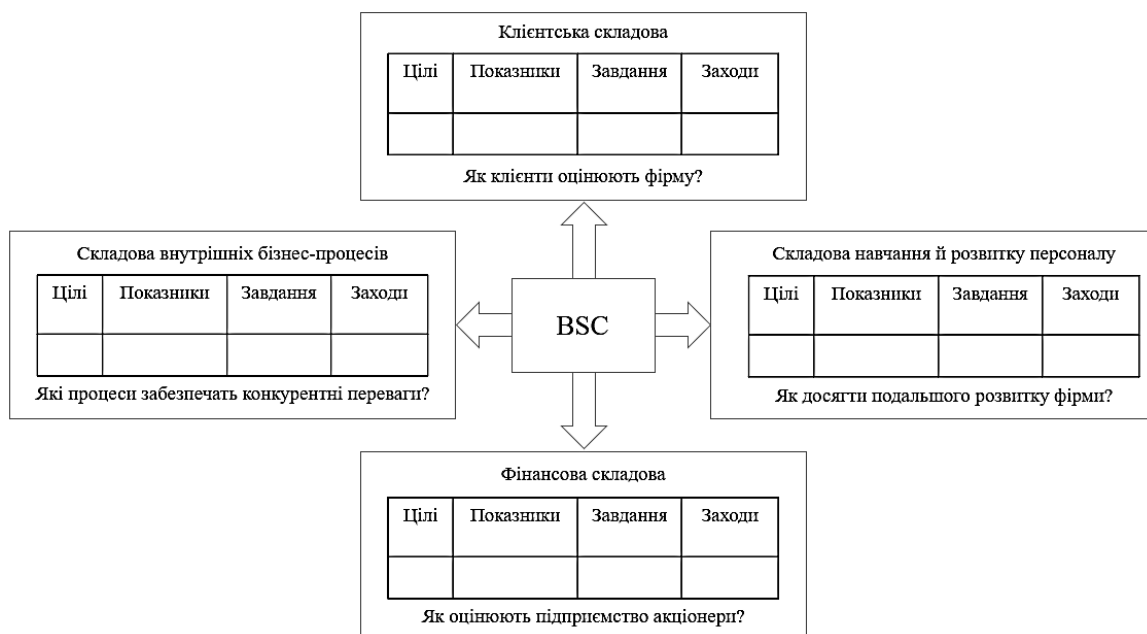

Рис. 1. Збалансова система показників (Balanced Score-card)

Основні принципи побудови BSC:

1. Формування мети, направленої на підвищення ефективності роботи персоналу та компанії в цілому.

2. Зрозумілість та простота системи, ясність цілей та очікувань.

3. Фокус на зворотному зв'язку – моніторинг очікувань персоналу і його поведінка щодо вимог до виконання роботи та реалізації цілей компанії. Він має завжди здійснюватися в режимі реального часу.

4. В систему має бути вбудований механізм контролю відповідальності за роботи для забезпечення гарантії поставлених рішень.

SWOT-аналіз дозволяє побачити більш широку картину бізнесу й сформувати чіткий та результативний план дій. Більш детально розглянемо SWOT-аналіз на прикладі впровадження концепції BSC (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз на прикладі впровадження концепції BSC

SWOT-аналіз	
Сильні сторони	Слабкі сторони
1) Прив'язка до системи мотивації персоналу залежно від досягнутих результатів. 2) Універсальність застосування. 3) Доведення стратегії компанії до конкретних цілей кожного співробітника. 4) Необхідна умова створення стратегічних карт – розробка стратегії компанії.	1) Відсутність швидких результатів. 2) Труднощі оцінки важливості ключових показників. 3) Розмитість застосування BSC. Здається простота у застосуванні.
Можливості	Загрози
1) Швидка адаптація діяльності підприємства до зміни ринкової ситуації. 2) Наявність перспектив для глобалізації та інтернаціоналізації бізнесу.	1) Відсутність розробленої стратегії розвитку на більшості українських компаній. 2) Дефіцит кваліфікованих кадрів, які мають стратегічне бачення. 3) Певна протидія (на ментальному рівні) прозору підходу до організації та контролю роботи.

На практиці зустрічається безліч випадків невдач використання системи BSC, основні причини з яких наступні:

- а) невисокий рівень корпоративного управління;
- б) здебільшого, на підприємствах не впроваджена така технологія управління як бюджетна, процесна, проєктна;
- в) квапливі терміни впровадження, що в дійсності вимірюються роками, а не 1 кварталом. Це призводить до побудови неефективної системи;
- г) відсутність стратегії компанії;
- д) тяга до нераціональної економії – намагання впровадити систему BSC максимально дешево, що призводить до залучення малокваліфікованих робітників.

Література:

1. Капінос Г. І., Бабій І. В. Операційний менеджмент : навч. посібн. Київ : «Центр учбової літератури». 2013. 352 с.
2. Кизим М. О., Пилипенко А. А., Зінченко В. А. Збалансована система показників : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК». 2007. 192 с.
3. Каплан Р., Нортон Д. Збалансована система показників – від стратегії до дій. Олімп-Бізнес, 2017.

Мялковський В. А.
аспірант кафедри менеджменту
Національного університету біоресурсів
і природокористування
м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-8>

ПРОГНОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Урожайність визначається як найважливіший показник, що відображає рівень ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами. Від правильного планування і прогнозування рівня урожайності сільськогосподарських культур багато в чому залежить ефективність виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами та якість планового економічного рівня таких економічних категорій, як: собівартість, продуктивність праці, рентабельність, прибутковість, і інші економічні показники результативності агропромислового виробництва. Таким чином, урожайність культур як загалом так і в кожному господарстві зокрема грає одну з перших ролей, і виробник сільськогосподарської продукції повинен прагнути до постійного підвищення урожайності всіх культур [1].

Війна в Україні досить суттєво скоротила масштаби сільськогосподарського виробництва і видозмінила його структуру. Поточний стан посівів озимини (якої ще до війни було засіяно на 4,4% менше, ніж у 2020 р.) оцінюється як задовільний, однак очікується, що урожайність сільськогосподарських культур досить суттєво зменшиться у зв'язку з відсутністю спроможностей проведення їх повномасштабного весняного підживлення й

асекурації подальшого захисту посівів унаслідок активних бойових дій у багатьох регіонах країни і через руйнування ланцюжків поставок відповідних ресурсів. Однак і у відносно спокійних регіонах країни сільськогосподарська діяльність, дедалі більше стає проблемною. Якщо весняна посівна проводилася значною мірою на основі застосування заздалегідь накопичених аграріями ресурсів і результативність її проведення в цілому визначалася воєнним статусом конкретних територій, то такі фактори як в подальшому обмежене через втрату портів постачання палива, добрив і засобів захисту рослин може набагато відчутніше та негативно позначитися на динаміці агровиробництва і стані національної продовольчої безпеки. Зменшення посівної площі спричинено окупацією та введенням активних бойових дій на території Херсонської, Запорізької, Донецької, Луганської областей; розграбуванні російськими військовими українських аграріїв, а саме крадіжка та вивезення в росію с/г техніки та зернових культур; замінуванні посівних площ та знищення інфраструктури.

У відповідності до оцінок експертів, Україна в 2022 р. загалом може недоотримати близько 42% щорічного врожаю зернових і зернобобових; 53% – гречки; 68% - помідорів; 36% – картоплі; 46% – цибулі; 38% – моркви; 45% – огірків; 32% – капусти; 35% – буряків і багатьох інших культур [2]. Імовірні втрати валової продукції сільського господарства в 2022 році можуть становити від 30% за оптимістичним сценарієм до 45% за песимістичним, насамперед, виробництво зернових культур може скоротитися на 25–38 млн т [3].

Очевидно, що в повоєнний період постане питання оптимізації структури як зернового господарства, так сільськогосподарського виробництва загалом, а також відновлення ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами на основі врахування рівня ресурсного та фінансового забезпечення, обсягів внутрішніх потреб в продукції з урахуванням її переробки, обсягів експорту та витрат на нього, пошкодженої інфраструктури агробізнесу тощо [4].

Відновлення і подальше підвищення в повоєнний період ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами, рівня продовольчого забезпечення населення України, як і розвиток агропродовольчого експорту, вимагатимуть переходу до реалізації довгострокових цілей забезпечення національної продовольчої безпеки шляхом: асекурації достатності раціону в розрізі основних продуктів харчування; підвищення економічної доступності продовольства; гарантування продовольчої самозабезпеченості держави та її регіонів. Імплементация таких довгострокових цілей полягатиме на нарощуванні обсягів і асортименту агропродовольчого виробництва та продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами як наслідку його інноваційної модернізації та структурної трансформації [5].

Повоєнна відбудова вітчизняного аграрного сектору повинна мати на меті реалізацію повномасштабної модернізації виробничих процесів як єдиного шляху забезпечення довгострокового стабільного зростання агропродовольчого виробництва, а в основу вибору стратегічного вектору модернізації аграрного сектору потрібно покласти концепцію екологічного ресурсозберігаючого сільського господарства, що забезпечить: покращення якості продуктів харчування для населення країни; збереження і відтворення родючості сільськогосподарських угідь як визначального фактору продовольчої безпеки в довгостроковій перспективі; розширення експортного потенціалу агропродовольчої продукції за рахунок сегмента високоякісної, затребуваної та конкурентоспроможної продукції. Таким чином, ключовими структурними компонентами модернізації повинні стати стале водо- і енергозабезпечення, землекористування й виробництво продовольства, ефективне застосування виробничих ресурсів і управління відходами всіма групами аграріїв [6].

Для економічної ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами в умовах повоєнного періоду необхідно буде проводити глибокий статистико-економічний аналіз застосування землі, завданням

якого є вивчення використання земельних угідь в господарстві з урахуванням інтенсифікації та раціонального землекористування. Оскільки основне завдання інтенсифікації полягає у підвищенні виходу продукції з розрахунку на одиницю наявних виробничих ресурсів – земельних угідь, трудових ресурсів, основних фондів і оборотних засобів [7]. Дані заходи нададуть змогу Україні пережити кризовий 2022 рік та з оптимізмом готуватися до викликів у 2023 році. Зменшення впливу військової агресії РФ, розблокування морських портів та пошук альтернативних шляхів для експорту сільськогосподарських культур надасть змогу зменшити ймовірність світового голоду [8].

Таким чином, підтримуючі заходи щодо економічної ефективності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами в умовах повоєнного періоду повинні бути скеровані інституційними структурами на формування потрібних кондицій для інтенсифікації сільського господарства.

Література:

1. Зінченко О. І. Рослинництво : підручник / за ред. О. І. Зінченка / О. І. Зінченко, В. Н. Салатенко, М. А. Білоножко. Київ : Аграрна освіта, 2001. 591 с.
2. В Україні запускають ініціативу, яка допоможе запобігти продовольчій кризі. ProAgro. 2022. URL: <https://proagro.com.ua/news/ukr/v-ukrayini-zapuskayut-inicziatyvu-yakadopomozhe-zapobigty-prodovolchij-kryzi.html> (дата звернення: 08.12.2022).
3. Прогноз: В 2022 році Україна може зібрати близько 50 млн т зернових і 16 млн т олійних культур. ucab. 2022. URL: https://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/prognoz_v_2022_rotsi_ukraina_mozhe_zibrati_blizko_50_mln_t_zernovikh_i_16_mln_t_oliynikh_kultur?category=29779 (дата звернення: 08.12.2022).
4. Ільчук М. М., Коновал І. А., Водніцький М. В. Стабілізація ринку зерна в Україні в повоєнний період. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2022. № 13(1). С. 14–24. DOI: [http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy13\(1\).2022.14-24](http://dx.doi.org/10.31548/bioeconomy13(1).2022.14-24) (дата звернення: 08.12.2022).
5. Шубравська О. В., Прокопенко К. О. Забезпечення продовольчої безпеки України: повоєнний контекст. *Економіка України*.

2022. № 7. С. 21–42. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.021> (дата звернення: 08.12.2022).

6. Mc Carthy U., Uysal I., Badia-Melis R. et al. Global food security – Issues, Challenges and Technological Solutions. *Trends in Food Science & Technology*. 2018. Vol. 77. No. 7. P. 11–20. URL: <https://researchrepository.ucd.ie/bitstream/10197/10016/2/Global%20Food%20Security%20Mc%20Carthy%20et%20al%20MANUSCRIPT.pdf> (дата звернення: 08.12.2022).

7. Чукіна І. В., Коваленко Г. О., Жмуденко В. О. Напрями і стратегічні пріоритети ефективного розвитку виробничо-господарської структури аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 6. С. 21–26. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.6.21 (дата звернення: 08.12.2022).

Сорвіна А. В.

студентка

*Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-9>

СУТНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УКРАЇНІ

Сьогодні, існує цілий ряд проблем пов'язаних з постійними політичними й економічними змінами, загостренням конкуренції між виробниками, тому ринкова орієнтація економіки потребує детальної роботи з покращення управління витратами.

Витрати – це обсяг спожитих виробничих факторів, який необхідний для здійснення підприємницької діяльності, і направленої на отримання прибутку у грошовому вираженні.

Головним критерієм є оптимізація мінімуму витрат. Вона дає змогу підприємству отримати певні конкурентні переваги на ринку збуту, проводити гнучку цінову політику, формувати оптимальну виробничу програму, та, за різних умов, досягти високих розмірів прибутку.

Зниження рівня витрат є важливим завданням, але не основною метою управління витратами, бо така оптимізація може призвести до зниження якості продукції та сервісного обслуговування споживачів, відмови від реалізації видів продукції, яка користується попитом, але потребує значних витрат, принаймні, на першому етапі її впровадження.

Таким чином, управління витратами є одним з найважливіших напрямків діяльності будь-якого підприємства. Це складний процес розподілу усіх видів витрат, їх місць та носіїв за постійного контролю їх рівня і стимулюванням до зниження. Головною ціллю є оптимізація складу витрат, їх структури, поведінки, причин та

доцільності виникнення, забезпечення цільового рівня, для забезпечення високих темпів росту, і досягнення запланованого обсягу виробництва та високого економічного результату.

Існування управління як системи пояснюється тісним взаємозв'язком об'єкту та суб'єкту управління, а саме суб'єкт впливає на об'єкт управління для досягнення поставлених завдань. Суб'єктами є керівники і спеціалісти підприємства, а об'єктами – витрати на всі процеси життєвого циклу продукції, починаючи від розробки, закінчуючи утилізацією.

Система задовольняє внутрішні потреби підприємства при управлінні його виробничо-збутовою діяльністю. Вона має функціональні та організаційні аспекти, що включають такі підсистеми:

- пошук і виявлення чинників економії ресурсів;
- нормування витрат ресурсів;
- планування витрат за їхніми видами;
- облік та аналіз витрат;
- стимулювання економії ресурсів і зниження витрат.

Організація пов'язана з визначенням місць формування витрат і центрів відповідальності за їх дотримання, а також розробленням ієрархічної системи лінійних і функціональних зв'язків підрозділів та конкретних працівників, які виконують весь комплекс виробничо-господарських та облікових робіт.

Формування витрат підприємства може мати, також фінансовий, і мотиваційний аспект управління витратами. Вони розробляються відповідно до особливостей структури, цілей організації, технологій виробництва, та вимог до їх процесів.

Формуються управлінські функції з приводу аналізу, контролю та обліку витрат. Для їх виконання необхідно постійно проводити перегляд і порівняння витрат за всіма бізнес-процесами, операціями в процесі застосування, і замовленнями підприємства [1]. Реалізуються вони через елементи управлінського циклу: прогнозування та планування, організацію, координацію й регулювання, активізацію та стимулювання виконання, облік і аналіз.

Основні принципи:

- системний підхід до управління витратами;
- єдність методів, що практикуються;
- управління витратами на усіх стадіях життєвого циклу виробу;
- недопущення зайвих затрат;
- органічне поєднання зниження витрат з високою якістю продукції та послуг [2].

Механізми управління витратами передбачають застосування певних методів та інструментів. Їх існує багато: директ-костинг, стандарт-кост, таргет-костинг, кайзен-костинг, CVP-аналіз, кост-кілінг, бенчмаркінг витрат, LCC-аналіз. Наприклад:

1. Система «стандарт-кост» використовується для прийняття рішень, особливо якщо стандарти розроблені окремо за змінними елементами витрат, або у разі правильно встановлених цін на матеріали і норм витрат на робочу силу. На підставі цих стандартів можливо заздалегідь визначити суму очікуваних витрат на виробництво і реалізацію продукції, обчислити собівартість одиниці виробу для визначення цін, а також скласти звіт про прибутки та збитки.

2. Система «кайзен-костинг» застосовується для досягнення цільової собівартості. Сутність полягає в постійному вдосконаленні якості процесів на підприємстві за участі всіх його працівників, що дає можливість зменшити непродуктивні витрати.

3. «CVP-аналіз» – це «аналіз точки беззбитковості». Метод ґрунтується на зіставленні трьох величин: витрат підприємства, доходів від реалізації й отримуваного прибутку. Їх залежність дає можливість визначити виторг від реалізації, що в свою чергу, за відомих величин постійних витрат підприємства і змінних витрат на одиницю продукції забезпечить беззбитковість діяльності запланований фінансовий результат.

Перед тим, як обирати найкращий метод, керівництву необхідно провести детальні дослідження.

На основі фактичних і планових даних про витрати операційної діяльності підприємства проводиться узагальнений

аналіз виробничих витрат. Він містить такі напрями: аналіз динаміки планової і фактичної собівартості продукції та аналіз виконання показників зведеного планового кошторису за економічними елементами і статтями витрат. Інформаційна база даних при цьому повинна: відповідати потребам споживачів; бути достовірною та правдивою; результативною (полягати у зіставленні доходів із витратами), так як це співвідношення визначає фінансовий стан підприємства, його прибутковість, а також прогнозує майбутні перспективи розвитку.

Висновки. Отже, управління витратами є дуже важливим процесом, що допомагає посадовим особам отримати інформацію про витрати, які були необхідні для ефективного здійснення діяльності підприємства. Ефективне управління витратами на будь-якому підприємстві, потребує вирішення таких важливих завдань як: проведення аналізу, прогнозування та планування витрат, здійснення контролю над ними, введення обліку, калькулювання собівартості продажів, і регулювання діяльності. Важливим є вибір методу управління витратами, яке кожне підприємство обирає, керуючись власними можливостями і цілями.

Література:

1. Шутько Т. І. Економічна сутність управління витратами підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3681> (дата звернення: 02.12.2022).
2. Давидович І. Є. Управління витратами / навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури. 2008. 320 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/upravlinnya-vytratamy-316.pdf (дата звернення: 02.12.2022).

Сухорукова О. А.
*доцент кафедри менеджменту підприємств
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-10>

ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

Експорт як напрям зовнішньоекономічної діяльності забезпечує валютні надходження, характеризує конкурентоспроможність підприємств, надає потужний стимул для їх розвитку, підвищення якості продукції, опанування передових технологій у виробництві та управлінні.

Динаміка експорту України впродовж 2005–2021 рр. характеризувалася значними коливаннями: згідно даних НБУ [1] максимальні обсяги експорту спостерігалися у 2008 році (63 188 млн.дол. США), у 2012 р. (64427 млн. дол. США), у 2021 р. (63113 млн. дол. США). Значне падіння експорту спостерігалось у 2009 році внаслідок світової фінансової кризи (-41,2%), у 2015 році через дестабілізацію та військові дії на Сході країни та економічну кризу (-29,8%).

У товарній структурі експорту впродовж 2005-2021рр. значно зросла частка продовольчих товарів та сировини для їх виробництва (з 13,2% до 43,9%), частка експорту деревини та продукції з неї (з 2,5% до 3,9%) в той же час скоротилася частка чорних і кольорових металів та виробів з них (з 42,8% до 24,9%), машин, устаткування, транспортних засобів (з 13,4% до 6%), товарів хімічної промисловості (з 10,5% до 5%). В цілому частка засобів виробництва у експорті зменшилася з 7,4% до 2,3%.

Очевидним є процес витіснення високотехнологічної продукції на користь товарів з меншим рівнем доданої вартості, утримання вітчизняною економікою периферійної позиції у сучасній світовій економіці.

Найвизначальнішим дисбалансом товарної структури експорту та імпорту, зокрема, частка машин транспорту і устаткування у імпорті постійно зростала і досягла у 2021 році 31,3%, частка продукції хімічної та пов'язаної з нею галузей досягла 20,6%.

Географічна структура експорту змінилася у бік зростання частки європейського регіону (з 31,9% у 2015 р. до 40,4% у 2021 р.), значного скорочення експорту до країн СНД (з 24,9% у 2015 р. до 11,4% у 2021 р.). Частка країн Азії є вагомим зростає до 31,5%. Нестійкими є показники експорту у країни Африки, поступово зростає експорт у країни Америки (до 9,1% у 2021 р.).

Серед негативних чинників експортної діяльності до 2021 р. зазначалися, зокрема, наступні: 1) морально та фізично застаріла значна частина обладнання; недостатній ресурс та технічна гнучкість, невчасне впровадження провідних науково-технічних розробок у виробництво; 2) низька інвестиційна привабливість; 4) вади податкової, валютної та митної політики; 5) нестабільність політичної ситуації; високий рівень корупції; 6) необґрунтована географічна структура українського товарного експорту; 7) ефект імпортозаміщення, незбалансованість структури експорту та імпорту; 8) вади менеджменту персоналу в частині мотивації та розвитку працівників; 9) неефективність системи управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств та країни [2].

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну має критичні наслідки для економіки країни. Знищується та руйнується промисловий потенціал окупованих та прифронтових територій, відбувається пограбування та вивезення основних засобів (зруйновано або захоплено щонайменше 422 підприємства); станом на вересень 2022 р. лише прямі втрати інфраструктури склали 35,1 млрд дол., підприємств – 9,7 млрд дол. [3].

Це негативно вплинуло й на показники експортної діяльності. Аналіз оперативних даних Державної служби статистики

за 9 міс. 2022 р. [4] засвідчує, що експорт порівняно з аналогічним періодом 2021р. впав на 31,4%, при цьому найбільшим є падіння експорту мінеральних продуктів (-46,5%), продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (-46,6%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них (-50,9%), маси з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів (-46,1%), виробів з каменю, гіпсу, цементу (-43,5%), недорогих металів та виробів з них (-56,9%, зокрема по експорту чорних металів (-61,6%), нікелю (-69,2%), свинцю (-67,2%). Частка продукції чорної металургії у експорті за цей період скоротилась до 15,6%, при цьому основна частина експорту припала на січень-лютий 2022 р.

По регіонах найбільше падіння експорту за 9 міс. 2022 р. спостерігається у областях окупованих та прифронтової зони: Дніпропетровська область (-45,7%), Донецька (-95,1%), Луганська (-93,3%), Харківська (-52%), Херсонська (-77,1%), Чернігівська (-37%), Сумська (-32,1%).

Загрозою повного знищення економіки країни є ракетні обстріли енергетичної інфраструктури країни, що окрім соціальних наслідків, дезорганізує виробничий та логістичний процес, погіршує умови зберігання продукції, унеможлиблює роботу енергомістких виробництв (в т.ч. експортоорієнтованої металургійної та хімічної промисловості).

Потенційною загрозою для майбутнього відновлення промисловості є руйнування кадрового потенціалу, обумовлене такими процесами як міграція, загибель та каліцтво внаслідок участі у військових діях та під час терористичних атак, етноцид, вивезення працівників та молоді з окупованих територій. Зокрема, за оперативними даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців понад 7,4 млн біженців були змушені залишити Україну, майже 4,7 млн з них отримали тимчасовий захист [5].

Ключовою проблемою є інвестиційне забезпечення виробничої діяльності. Згідно опитувань, проведених Державною службою статистики, очікувані зміни обсягу капітальних інвестицій підприємств промисловості в поточному році порівняно з

попереднім роком складають (-52%), у наступному році очікується скорочення інвестицій ще на 21% [4].

Щодо можливостей активізації експортної діяльності, то вітчизняні підприємці в цілому оцінюють її песимістично. Опитування щодо очікувань промислових підприємств вказує на падіння обсягу іноземних замовлень (за оцінками зробленими у вересні-жовтні 2022 р. кількість підприємств, які оцінюють попит як недостатній, складає 34%, в той час як у попередні роки цей показник коливався в межах 21–30%). Найбільш песимізм проявляється у виробників тютюнових виробів (-57%), паперу (-54%), коксу та продуктів нафтопереробки (-67%), гумових виробів (-58%), металургії (-62%), машин та устаткування (-59%), меблів (-61%), в промисловості з оброблення деревини (-68%). На зменшення іноземних замовлень у наступні 3 місяці очікують 14% усіх опитаних [4].

Таким чином, оперативними завданнями вітчизняних експортерів є збереження кадрового потенціалу, гнучка організація виробничих та логістичних процесів з огляду на безпекові та енергетичні проблеми, диверсифікація фінансового забезпечення, активізація взаємодії з зарубіжними покупцями.

Надалі перед промисловими підприємствами країни стоятиме надскладна задача відновлення виробничих потужностей, кадрового та науково-технічного потенціалу, відновлення позицій та забезпечення конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Стратегічною передумовою розв'язання цієї задачі є військово-політична перемога, звільнення усіх окупованих територій, утвердження умов та засад політичної та військової безпеки країни.

Актуальними завданнями державних та громадських інституцій є: обґрунтування та реалізація програми стягнення репарацій та відновлення економічної та соціальної сфери, розбудова ресурсно-виробничої та логістичної інфраструктури, формування сучасних виробничих кластерів на основі конкурентних переваг країни; подолання існуючих вад та ґрунтовні інституціонально-правові перетворення; боротьба з корупцією, судовим нігілізмом, популізмом владних органів; формування та реалізація комплексної державної стратегії розвитку

високотехнологічної конкурентоспроможної промисловості, на засадах підтримки інноваційного, освітнього, експортного потенціалу, диверсифікації товарної та регіональної структури виробництва; посилення захисту інтересів товаровиробників на зовнішніх ринках; активізація інформаційної підтримки учасників ЗЕД. Вкрай важливими є заходи державної підтримки, спрямовані на розвиток оборонно-промислового комплексу, як матеріальної основи безпеки держави та одного з драйверів розвитку експорту у майбутньому; інтенсифікація торговельної, виробничої та технологічної кооперації з промисловими підприємствами розвинених країн; позиціонування країни як надійного партнера.

На мікрорівні завданнями управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств є розробка та реалізація загальної та взаємодіючих функціональних стратегій (фінансової, кадрової, виробничої, експортної) за пріоритетами: диверсифікація джерел фінансування виробничої діяльності; підвищення кваліфікації персоналу у сфері міжнародного бізнесу та актуалізація ефективних мотиваційних заходів; впровадження сучасних технологій виробництва та реалізації продукції; імплементація досвіду підприємств країн, які успішно реалізовували програми післявоєнного відновлення; трансформація експортної діяльності у більш складні форми зовнішньоекономічного співробітництва з контрагентами з інших країн.

Література:

1. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/Tov_y.pdf.
2. Тарасюк Г. М., Горшкова Л. О. Підходи до вирішення проблем зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. № 21. С. 412–415.
3. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до \$114.5 млрд. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd>.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Operational data portal. Refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

СЕКЦІЯ 5. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Kuklin Oleg

Doctor of Economics, Professor, Director

Cherkasy State Business College

Azmuk Nadiya

Doctor of Economics, Associated Professor, Vice Director

Cherkasy State Business-College

Dernova Iryna

Ph.D. in Economics, Vice Director

Cherkasy State Business-College

Cherkasy, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-11>

THE ACADEMIA OF APPLIED SCIENCES: A PROSPECTIVE WAY FOR THE DEVELOPMENT OF THE REGIONAL HIGHER EDUCATION SYSTEM

Russia's full-scale armed aggression against Ukraine aggravated the previously accumulated problems in the educational sphere and brought to the fore the need to choose the optimal way to modernize educational institutions in Ukraine in the conditions of war and post-war recovery of the country's economy.

The issue of reforming educational institutions has been widely supported in scientific circles. According to Professor I. Kalenyuk, the problem of optimizing the higher education institutions network is relevant, which has both quantitative (the optimal number of institutions for Ukraine) and qualitative aspects (improvement of the management system and the search for new forms of educational organization) [1, p. 53].

Since the beginning of the war, more than 10 million people, mostly women and children, have been forced to change their place of residence. 1,748 educational institutions were affected by shelling and bombing, including 34 institutions of higher education and 42 institutions of professional pre-higher education [2]. In such conditions, it will not be possible to maintain the existing education system. In addition, the trigger for radical changes will be a significant reduction in government spending on education and an increase in “educational migration”.

During 2010–2021, the number of educational institutions decreased by 7% annually on average, the average annual decrease in the number of students was 118.97 thousand people or 7.6%. The tendency to decrease the number of educational institutions in Ukraine will continue in the coming years. Despite the natural reduction in the number of higher education institutions in Ukraine, their number remains significant and economically impractical.

The structure of educational institutions has also undergone significant changes. Thus, in the 2021–2022 academic year, the specific weight of colleges, technical schools and vocational schools increased significantly compared to the previous academic year and amounted to 64.25%. This happened due to a sharp reduction in the total number of educational institutions and an increase in the number of professional pre-higher education institutions among them. Thus, in the 2021–2022 academic year, according to the State Statistics Service, the number of professional pre-higher education institutions was 248 institutions, compared to 129 professional pre-higher education institutions in 2020–2021. The vast majority of higher education institutions in Ukraine have a contingent of up to 4,000 bachelor’s and master’s degree students [3, p. 5]. The contingent of the majority of professional pre-higher education institutions is up to 500 students.

Along with this, there were significant disparities between the labor and education markets, due to the mismatch of the quality characteristics of graduates of higher education institutions with the needs of business. This inconsistency has been aggravated during the martial law. Therefore, it is necessary to establish cooperation between

higher education institutions and business entities of the respective region.

The feasibility of reforming educational institutions is considered on the example of a separate region. An urgent need for the post-war restoration of human capital is to ensure high-quality training for students of educational institutions. It is expedient to optimize the regional network of higher education institutions and create a qualitatively new higher education institution of communal ownership on the basis of promising and progressive educational institutions in the region. Such an institution can be the Academia of Applied Sciences, the activities of which are to be conformed to the Regional Development Strategy.

Cherkasy region is chosen as the region for our study for several reasons. Firstly, Cherkasy region belongs to a large group of regions with a population of 1 to 1.5 million people, and secondly, it is territorially located in the middle of the country, that is, distant from regions where active hostilities are taking place. This creates prerequisites for the development of a pilot project on reforming the regional education system with its subsequent extension to other regions.

There are 23 communal (state) professional pre-higher education institutions and two higher education institutions registered in Cherkasy region, which are funded from the regional budget (including the displaced educational institutions due to military operations). About 80% of all professional pre-higher education institutions have up to 500 students. The specialties provided in the above-mentioned institutions are quite often duplicated, and their optimization today is an urgent need. In addition, there are so-called “small” groups in educational institutions, which is one of the reasons for the education quality deterioration in such institutions. There are only three professional pre-higher education institutions with a contingent of 500–700 students and two higher education institutions with a contingent of more than 700 students in Cherkasy region. The analysis of the specialties of the five largest professional pre-higher and higher education institutions funded from the regional budget of Cherkasy

region shows that these educational institutions are the most successful in their field of training specialists.

The National Plan on the Recovery of Education and Science of Ukraine envisages the creation of a Unified system of professional education through the unification of vocational and technical and professional pre-higher education. In Cherkasy region, there are 17 vocational and technical education institutions of communal ownership, which are potentially subject to reform during the unification of the two components of the education system.

As of October 1, 2022, the total number of students in these institutions is 2,413, of which 4 institutions have up to 300 students, 10 professional (vocational and technical) education institutions have a contingent of 300–500 students. And only three institutions have a contingent of more than 500 people. Therefore, it would be expedient to consolidate small educational institutions or join them to professional pre-higher education institutions or regional leaders of professional (vocational and technical) education according to the territorial principle.

The priority in reforming the educational system should be coordination of institutions when implementing the strategy of national and regional economic development. The above provisions justify the expediency of consolidation of educational institutions with mandatory consideration of the development strategy of Cherkasy region for the period 2021–2027, which defines the SMART specialization of the region.

Today's challenge is to increase the “personal efficiency” of educational institutions funded from the regional budget and to create an Academia of Applied Sciences in Cherkasy region. The most important skills for employees of the coming decade will be analytical thinking and innovation, critical thinking, leadership qualities and social responsibility, stress resistance, and a creative approach to problem solving [4]. It is the Academia of Applied Sciences that should focus on ensuring students' acquisition of the above-mentioned skills. This is due to the practical orientation of education, the transition to a dual education system, and the involvement of a larger number of

stakeholders in the preparation and updating of educational programs. An important function of the Academia will be to provide necessary knowledge to potential employees, taking into account the needs of stakeholders and unification of industrial, educational and innovation policies in the regions.

Thus, the Academia of Applied Sciences is a group of united institutions of higher, professional pre-higher and professional (vocational and technical) education and their interaction with enterprises of the region. The aim of this unification is to create a competitive and effective system of training qualified human resources to meet the needs of the regional economy and its innovative development.

Therefore, the reform of the regional educational space should go in line with changes both in terms of optimizing the number of educational institutions and introducing new approaches to the organization of education. Optimization through consolidation should be carried out around the leading educational institution, which has a positive image in the region, connections with European educational institutions, wide international contacts and the trust of the population. The creation of the Academia of Applied Sciences in Cherkasy region on the basis of such an institution will allow to adjust the content of education and improve the quality of educational services. In addition, the optimization of the network of regional educational institutions will enable to use financial resources allocated for education from the regional budget more effectively.

References:

1. Kalenyuk, I. and Kuklin, O. (2017) Economic risks of higher education in Ukraine. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 52–55.
2. The Ukrainian system of higher education in the conditions of military aggression of the Russian Federation: problems and prospects for development (2022). Available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>.
3. Kremen V. H., Luhovyi V. I., Saukh P. Yu., Talanova Zh. V. (2022) Network of state higher education institutions in Ukraine: an analytical

review of competitiveness. *The Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, vol. 4(1), pp. 1–8.

4. Human capital 2030. Global skills of the future. Available at: <https://nqa.gov.ua/news/ludskij-kapital-2030-globalni-navicki-majbutnogo>.

Пугінська В. В.
аспірант кафедри економіки
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-12>

ЛІСОВА ГАЛУЗЬ ЗАКАРПАТТЯ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

9 місяців повномасштабного вторгнення росії позначилось на всіх сферах господарської діяльності України, лісова галузь – не виключення. Президент Володимир Зеленський під час виступу на конференції ООН, присвяченій проблемі зміни клімату, заявив, що розв’язана агресором війна лише за півроку призвела до знищення двох мільйонів гектарів українського лісу. Війною було охоплено понад 2,9 млн га лісів, лівова частка яких зазнала значних пошкоджень [1]. Проте значна частина навіть повернутого під контроль України лісу непридатна для використання. Потребують розмінування 700 тис. га наших лісів! На даний час розміновано лише 71 тис. га, процес може тривати десятиріччями [1].

Для Закарпаття, лісова галузь завжди була однією з визначальних галузей в економічному та соціальному розвитку області. Зараз ліси Закарпаття є важливим ресурсом не тільки для області, але і країни загалом, зважаючи на енергетичний терор агресора.

Відповідно до доповіді керівника Закарпатського ОУЛМГ Віталія Петренка у першому пленарному засіданні восьмої сесії Закарпатської обласної ради VIII скликання про основні питання лісової галузі краю, в поточному році за 9 місяців лісгоспами обласного управління заготовлено 558 тис.кбм проти 636 тис. кбм за відповідний період минулого року, тобто відбулося скорочення заготівлі на 12% [4].

Розмір чистого прибутку за результатами діяльності за 9 місяців 2022 року становить 39 млн.грн. та більше від

аналогічного періоду минулого року 10млн.грн., або на 135% [4]. Саме Закарпатська область лідирує за часткою чистого прибутку серед підприємств лісового господарства Карпатського регіону, а всі державні підприємства обласного управління є прибутковими.

Окрім економічних показників державні підприємства області активно беруть участь в підтримці ЗСУ, зокрема з початку воєнного стану для потреб армії передано 32 одиниці техніки, надається ресурсна допомога, паливно-мастильні матеріали, запчастини, дрова тощо. До лав ЗСУ мобілізовано близько 200 осіб, а це кожен восьмий штатний працівник обласного управління.

Крім того, до Дня працівника лісу усі державні підприємства Закарпатського ОУЛМГ зібрали необхідний гумвантаж задля потреб колег-лісівників, військових ЗСУ та звичайних мешканців: близько півтонни продуктів харчування, сотні засобів гігієни, а також ліки й необхідне взуття [5].

Закарпатські лісгоспи також беруть участь в роботі інтернет-магазину «ДроваЄ», приймають та виконують замовлення на дрова. Особливо важливо це зараз, в період обстрілів критичної інфраструктури ворогом, що спричинює часту відсутність світла та може бути єдиним варіантом для обігріву та приготування їжі серед населення країни.

Незважаючи на складні умови сьогодення лісове господарство Закарпаття, та й України загалом, продовжує розвиватися та вдосконалюватися. Вже через деякий час, відповідно до Постанови №1003 «Про деякі питання реформування управління лісової галузі» Кабінету Міністрів України від 07 вересня 2022 року, буде створено Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства (м. Львів), куди входитимуть Львівське, Закарпатське та Івано-Франківське обласні управління. В загальному замість 24 обласних управлінь Держлісагентства утворюються дев'ять регіональних офісів лісового та мисливського господарства. 158 лісгосподарських підприємств зливаються в єдине державне спеціалізоване лісгосподарське підприємство «Ліси України» [3]. Така модель повністю відповідатиме європейській.

В рамках програми Президента «Зелена країна» на розмінованих територіях, за умови дотримання всіх заходів безпеки, продовжується висадка нового лісу.

Forest Stewardship Council (FSC, Лісова опікунська рада) як міжнародна організація призупинила співпрацю з РФ і продовжила роботу в Україні в умовах воєнного стану. Сертифікацію FSC пройшли 50% лісів України, що є найбільшим показником в Європі [2].

В загальному реформа галузі триває успішно, створюються механізми для залучення інвестицій та мобілізації ресурсів, потрібних для розвитку галузі як під час війни, так у період післявоєнної відбудови економіки.

Література:

1. Болоховець Ю. Війна призвела до знищення двох мільйонів гектарів українського лісу. 11.11.22. URL: <https://mynizhyn.com/news/poglad/25527-viina-prizvela-do-znishennja-dvoh-milioniv-gektariv-ukrayin-skogo-lisu.html> (дата звернення: 26.11.2022).

2. Державне агентство лісових ресурсів України. FSC підтримує євроінтеграційні зусилля України у контексті Зеленої угоди ЄС. 08.09.2022. URL: <https://forest.gov.ua/news/fsc-pidtrymuie-ievrointehratsiyni-zusyillia-ukrainy-u-konteksti-zelenoi-uhody-ies> (дата звернення: 26.11.2022).

3. Державне агентство лісових ресурсів України. Реформа лісового господарства: що передбачає створення єдиного ДП «Ліси України». 07.09.2022. URL: <https://forest.gov.ua/news/reforma-lisovoho-hospodarstva-shcho-peredbachaie-stvorennia-iedynoho-dp-lisy-ukrainy> (дата звернення: 26.11.2022).

4. Для Закарпаття, лісова галузь завжди була однією з визначальних галузей в економічному, соціальному розвитку області. Новини Закарпаття. 05.11.22. URL: <https://transkarpatia.net/transcarpathia/culture/161956-dlja-zakarpattja-lisova-galuz-zavzhdi-bula-odniyeju-z-viznachalnih-galuzej-v-ekonomichnomu-socialnomu-rozvitku-oblasti.html> (дата звернення: 26.11.2022).

5. Прес-служба Закарпатського ОУЛМГ. Чергова партія гуманітарної допомоги від закарпатських лісівників поїхала на Донеччину! 18.09.2022. URL: <https://zakarpatlis.gov.ua/cherhova-partiia-humanitarnoi-dopomohy-vid-zakarpatskykh-lisivnykiv-poikhala-na-donechchynu/> (дата звернення: 26.11.2022).

Романків І. Я.
кандидат економічних наук, доцент
м. Тернопіль, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-13>

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ СФЕРИ ПОСЛУГ

Динамічна мінливість глобальних та регіональних процесів вимагає від кожного суб'єкта господарювання швидкого реагування на надзвичайно складні умови сьогодення, забезпечення конкурентних переваг ведення бізнесу у відповідності до світових стандартів і сучасних трансформацій. Впродовж останніх років загальноукраїнський та регіональні ринки послуг, характеризувалися послідовними позитивними тенденціями розвитку. Проте, починаючи з другого кварталу 2020 року, ситуація кардинально змінилася через спалах пандемії коронавірусу. Введені для бізнесу карантинні обмеження, вкрай негативно вплинули на сферу обслуговування, особливо на ресторанний, туристичний, готельний бізнес, роздрібну торгівлю, авіап перевезення, культурну сферу, івент-індустрію тощо. Внаслідок повномасштабного російського вторгнення на територію України у лютому 2022 року, наявні проблеми підприємств ще більше ускладнилися та поглибилися. Розпочата війна завдала потужного руйнівного удару ринку послуг, змінила масштаби ведення бізнесу, змістила акценти зі стратегічного підходу його розвитку до рівня збереження, забезпечення стійкості та можливості функціонування в умовах військового часу.

Послуга – специфічний, «невидимий» товар, з характерними особливостями, конкурентні переваги якого формуються на етапах життєвого циклу під дією внутрішніх і зовнішніх умов. Як зазначає Моргулець О. Б., головною умовою формування конкурентних переваг на ринку сервісного обслуговування є цінність послуги, яка є результатом відношення до неї споживачів, що визначається

через їх специфічний досвід, статус, споживчі вимоги. Тому, важливим моментом для появи конкурентної переваги послуги є не лише наявність певної особливості, властивої послугі, а її відповідність потребам конкретного сегмента ринку [1].

Загальний обсяг реалізованих послуг по Україні у IV кварталі 2021 року склав 340471,1 млн. грн. або 128,9% до показника попереднього року. Тернопільська область на рівні держави займає 13 місце, що становить 1,2% в загальному обсязі реалізованих послуг по Україні. Слід відмітити, що впродовж десяти років спостерігається посилення ролі сфери послуг в економіці регіону, оскільки у 2012 році Тернопільщина на рівні держави займала лише 26 місце або 0,6% в загальному обсязі реалізованих послуг по Україні, що вдвічі менше показника 2021 року [2].

Підвищення стандартів надання базових послуг для забезпечення життєдіяльності населення, створення комфортних та безпечних умов проживання населення, стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, розвиток туристичної індустрії – це стратегічні та операційні цілі розвитку Тернопільської області до 2027 року. Для досягнення поставлених цілей визначено завдання, які передбачають підвищення якості та ефективності надання освітніх, медичних, адміністративних, житлово-комунальних, транспортних послуг, розвиток масової фізичної культури та спорту, використання культурного потенціалу для інтелектуального та духовного розвитку населення в регіоні, розвиток конкурентних переваг малого і середнього підприємництва, просування туристичного бренду та комплексного регіонального туристичного продукту на українському та міжнародному ринках [3].

Обсяг реалізованих послуг за видами економічної діяльності підприємствами Тернопільської області у IV кварталі 2021 року становив 3929,9 млн.грн., що на 1045,3 млн.грн. або 36,2% перевищує показник IV кварталу 2020 року. Тенденція збільшення обсягів реалізації послуг характерна, практично, для всіх сфер діяльності, серед яких найвищий рівень зростання досягнуто у таких видах: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (на 100%); тимчасове розміщування й організація харчування (на 72,3%);

транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (на 43,2%); операції з нерухомим майном (на 21,3%), інформація та телекомунікації (на 13,6%) [2].

Позитивна динаміка діяльності підприємств сфери послуг Тернопільської області на кінець 2021 року, у порівнянні з відповідним періодом 2019 року, підтверджує, що карантинні обмеження не вплинули суттєво на їх роботу. Зокрема, загальний обсяг реалізованих послуг у IV кварталі 2020 року перевищив відповідний показник 2019 року на 1360,2 млн.грн. або 89,2%, а у IV кварталі 2021 року – на 2405,5 млн. грн. або в 2,6 раза відповідно. Значного зростання досягнуто у галузі транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (у IV кварталі 2020 року показник 2019 року перевищено у 2,5 раза, а в 2021 році – у 3,6 раза). Зростання конкурентної позиції сфери послуг в економіці Тернопільщини було зумовлено впливом ряду чинників, серед яких: поступове збільшення середньомісячної заробітної плати по області, яка у 2021 році зросла у порівнянні до 2015 року – в 3,9 раза, до попереднього року – на 23,6%; зростання доходів населення області, які у 2021 році становили 118,3% до рівня 2020 року; зміцнення недержавного сектора економіки, у тому числі малого й середнього підприємництва (впродовж 2020 року в області працювало 38,6 тис. суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності); розширення обсягів зовнішньої торгівлі (у порівнянні з 2016 роком, у 2020 році досягнуто зростання експорту послуг у 2,6 раза, імпорту – у 2,8 раза [2]; поява нових видів фінансових, адміністративних, інформаційних, консалтингових послуг, розширення обсягів послуг в соціальній сфері, забезпечення послугами процесу виробництва тощо.

Аналіз структури загального обсягу реалізованих послуг Тернопільської області у IV кварталі 2021 року свідчить про те, що основну частку – 81,1%, становить транспорт, складське господарство, поштові та кур'єрські послуги. На решту видів діяльності припадає загалом 18,9%, серед яких: інформація та телекомунікації (4,6%), з них майже 57% займають інформаційні

послуги, комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність; освіта (4,2%); операції з нерухомим майном (3,9%) [2]. Суттєво впливає на рівень соціально-економічного розвитку регіону стабільна та динамічна діяльність туристичної індустрії, яка об'єднує значну кількість суб'єктів господарювання готельного та ресторанного бізнесу, автотранспорту, зв'язку, організації дозвілля, торгівлі тощо. Однак, недосконалість статистичного обліку в туристичній сфері, не дає змоги об'єктивно та в повному обсязі проаналізувати розвиток туристичної галузі Тернопільщини, оцінити обсяги реалізованих послуг з врахування їх конкурентних переваг.

Результати дослідження засвідчують, що зняття карантинних обмежень, дозволило в певній мірі відновити роботу підприємств сфери послуг Тернопільської області після пандемії коронавірусу, за винятком окремих галузей. В порівнянні до IV кварталу 2019 року, особливо різке скорочення обсягу реалізованих послуг спостерігалось в діяльності підприємств тимчасового розміщування та організації харчування – спад на 70% у IV кварталі 2020 року, на 48% – у IV кварталі 2021 року; діяльності у сфері мистецтва, спорту, організації відпочинку та розваг – на 67% у 2020 році, на 33% у 2021 році відповідно [2]. Таким чином, менших втрат зазнали суб'єкти господарювання, які швидко адаптувалися до нових умов праці в режимі дистанційної роботи, налагодили систему «онлайн-замовлення» та «віїзд до клієнта», впровадили адресну доставку товарів, нові види платіжних послуг, реєстрацію в мобільних додатках тощо. Обсяги надання інформаційних послуг, комп'ютерного програмування, консультування та пов'язаної з ними діяльності у IV кварталі 2021 році зросли у 2 рази в порівнянні з відповідним періодом 2019 та 2020 років [2].

Через відсутність статистичної звітності, проаналізувати стан ринку послуг Тернопільщини у 2022 році на теперішній час неможливо. За експертими оцінками, у 2022 році лише ІТ-сектор в умовах війни зумів втримати позиції і навіть наростити обсяги реалізації послуг. Решта галузей сфери послуг поступово адаптовуються до складних умов господарювання. Однак, бізнес не

може ефективно працювати за умов енергетичного дефіциту, відсутності мобільного та Інтернет зв'язку, постійної загрози масованих ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури. Відповідно, ускладнення безпекової ситуації, особливо в зимовий період, зумовлює песимістичні настрої підприємств сфери послуг стосовно власної економічної діяльності. Секторальний індекс очікувань ділової активності у листопаді 2022 року знизився до 40,0 із 42,2 у жовтні, зважаючи на руйнування ланцюгів постачання, збільшення виробничих витрат, зниження доходів населення. Суб'єкти господарювання сфери обслуговування посилили негативні очікування щодо обсягів наданих послуг, нових замовлень, скорочення загальної чисельності працівників, підвищення цін на послуги [4].

Для розвитку конкурентних переваг регіонального ринку послуг в умовах воєнного стану важливо адаптувати стратегію бізнесу до нових реалій; впровадити короткострокове планування діяльності; забезпечити пошук нових споживачів, постачальників, локацій; змінити або розширити асортимент послуг під актуальні потреби клієнтів; використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Література:

1. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2012. 384 с.
2. Обсяг реалізованих послуг за видами економічної діяльності по Тернопільській області. Головне Управління статистики у Тернопільській області. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.12.2022).
3. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021–2027 роки. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/> (дата звернення: 07.12.2022).
4. Індекс очікувань ділової активності підприємств у листопаді 2022 року. Національний банк України. URL: <http://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 08.12.2022).

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Кобзар О. М.

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу екосистемного оцінювання
природно-ресурсного потенціалу
Державної установи «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-14>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ПЛАТЕЖІВ ЗА АГРОЕКОЛОГІЧНИМИ СХЕМАМИ У СФЕРІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Наслідками активних бойових дій, зумовлених агресією Російської Федерації, окрім людських та матеріальних втрат, є значна шкода природним екосистемам України. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України війна російської федерації проти України вже вплинула на 900 заповідних територій площею 1,2 мільйонів гектарів, що становить близько третини площі всього природно-заповідного фонду [1]. Збереження біорізноманіття природоохоронних територій вимагатиме значних зусиль та розробки відповідних інструментів. У цьому сенсі актуальним є дослідження зарубіжного досвіду відновлення та збереження біорізноманіття природоохоронних територій та територій з високою природною цінністю. Зокрема, на особливу увагу заслуговує досвід ЄС щодо реалізації

агроекологічних схем. За такими схемами державам-членам ЄС надається фінансова підтримка у розробці та реалізації агро-екологічних заходів. Кожна схема має конкретну екологічну мету, таку як захист чи відновлення біорізноманіття, ландшафту, пом'якшення наслідків зміни клімату тощо. Багато схем є багатофункціональними і призначені для одночасного досягнення кількох екологічних цілей.

В рамках схем передбачено виплати фермерам, які вирішили впровадити на своїх ділянках певні методи раціонального використання довкілля. В залежності від того, на яких умовах фермери отримують плату, агроекологічні схеми, поділяють на такі групи: схеми, за якими платежі сплачують за виконання певних вимог до ведення сільськогосподарської діяльності та метою яких є досягнення екологічних цілей [2]; схеми, за якими платежі сплачуються за досягнення певних екологічних результатів; гібридні схеми, за якими платежі сплачуються за виконання певних вимог та досягнення певних екологічних результатів. Для врахування специфіки конкретних екосистем та вирішення завдань більш «високого рівня», зокрема, таких що стосуються природоохоронних територій та територій з високою природною цінністю, більш доцільним вважається застосування агро-екологічних схем другого типу.

Вартість реалізації агроекологічних схем, за якими платежі сплачуються за досягнення результатів у збереженні біорізноманіття у загальному вигляді є функціональною залежністю таких величин (формула 1):

$$C_c = f(P_c, E_c, R_c) , \quad (1)$$

де C_c – вартість реалізації агроекологічної схеми, за якою платежі сплачуються за досягнення результатів у збереженні біорізноманіття, грн;

P_c – загальний обсяг платежів за агроекологічною схемою, грн;

E_c – трансакційні витрати, що несе держава при реалізації агроекологічної схеми, грн;

R_c – вартість досліджень, необхідних для проведення агроекологічної схеми, грн.

Слід зазначити, що розмір платежів, що отримують фермери, залежить від рівня досягнення ними встановлених в рамках схеми екологічних цілей. Загальний обсяг платежів за схемою заснованою на досягненні результату власне є сумою платежів за окремими рівнями, сплаченими за весь час реалізації схеми. Розрахунки платежів за конкретними рівнями ґрунтуються на доходах, втрачених фермерами через зміну методів ведення сільського господарства на такі, що зазвичай необхідні для досягнення встановленої екологічної цілі; додаткових та трансакційних витратах [3, с. 44–45] (формула 2):

$$P_n = f(S_n, T_n, I_n, M_n, A_n, E_n), \quad (2),$$

де P_n – платіж за досягнення n -го рівня збереження біорізноманіття в рамках агроекологічної схеми, заснованої на досягненні результату, *грн*;

S_n – площа екосистеми (або її частини), в межах якої було досягнуто n -ий рівень збереження біорізноманіття, *га*;

T_n – час, за який було досягнуто та підтримано n -ий рівень збереження біорізноманіття, *рік/місяць*;

I_n – втрачений фермерами дохід при досягненні n -ого рівня збереження біорізноманіття внаслідок зміни способу ведення сільського господарства, *грн/га*;

M_n – зекономлені фермерами кошти при досягненні n -ого рівня збереження біорізноманіття внаслідок зміни способу ведення сільського господарства, *грн/га*;

A_n – додаткові витрати, що несуть фермери при досягненні n -ого рівня збереження біорізноманіття внаслідок зміни способу ведення сільського господарства, *грн/га*;

E_n – трансакційні витрати що несуть фермери при досягненні n -ого рівня збереження біорізноманіття внаслідок зміни способу ведення сільського господарства, *грн/га*.

Необхідно зауважити, що однією з головних умов та одночасно проблем визначення платежів у такий спосіб є наявність надійної та повної інформації щодо залежності між змінами у способах господарювання та: *по-перше*, врожайністю

сільськогосподарської продукції; *по-друге*, станом певного типу біорізноманіття збереження якого є метою реалізації даної агроекологічної схеми. Крім того, така інформація має бути наявною не тільки для досягнення кінцевої цілі з збереження біорізноманіття, але й для кожного з всієї обраної для конкретної схеми кількості проміжних етапів (рівнів) цього процесу.

Отже, обсяг коштів, необхідних для реалізації агроекологічних схем, за якими платежі сплачуються за досягнення результатів у збереженні біорізноманіття у загальному вигляді є функціональною залежністю від таких величин, як вартість досліджень, необхідних для проведення агроекологічної схеми; трансакційних витрат, що несе держава при реалізації агроекологічної схеми; загального обсягу платежів за агроекологічною схемою (на обсяг яких залежить від площі екосистеми, в межах якої було досягнуто певні рівні відтворення/збереження біорізноманіття; часу, необхідного для їх досягнення; втраченого при цьому фермерами доходу, обсягу зекономлених коштів та понесених ними додаткових та трансакційних витрат). Однією з головних умов та одночасно проблем визначення обсягів платежів за схемами у такий спосіб є наявність надійної та повної інформації щодо залежності між змінами у способах господарювання та врожайністю сільськогосподарської продукції, станом певного типу біорізноманіття збереження якого є метою реалізації даної агроекологічної схеми.

Література:

1. Заповідні території під час війни. *Природно-заповідний фонд України*: веб-сайт. URL: <https://wownature.in.ua/> (дата звернення: 09.12.2022).

2. Results-based agri-environment measures are an effective conservation strategy for species-rich grassland. *European Commission*. URL: [:https://environment.ec.europa.eu/research-and-innovation/science-environment-policy_en](https://environment.ec.europa.eu/research-and-innovation/science-environment-policy_en) (дата звернення 20.09.2022)

3. General Guidance Handbook Results-based Agri-Environmental Payment Schemes 20th June 2018. URL: https://rbapseu.files.wordpress.com/2019/01/rbaps_gh01_general_guidance.pdf.

СЕКЦІЯ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Аксьонова С. Ю.

провідний науковий співробітник

Інституту демографії та соціальних досліджень

імені М. В. Птухи

Слюсар Л. І.

провідний науковий співробітник

Інституту демографії та соціальних досліджень

імені М. В. Птухи

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-15>

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У СІМЕЙНІЙ ПОЛІТИЦІ У ПЕРІОД ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Відновлення економіки України неможливе без підтримки сім'ї. Сім'я, як базовий інститут суспільства і основний осередок відтворення населення, має могутній потенціал впливу на економічний і соціально-демографічний розвиток. Запорукою швидкого післявоєнного відновлення і подальшого успіху країни є збалансований демографічний розвиток, що неможливий без зміцнення сім'ї, в першу чергу сім'ї з дітьми, створення умов для народження бажаної для сім'ї і необхідної для суспільства кількості дітей.

У численних соціально-демографічних дослідженнях у відповідях на запитання щодо перепон для народження бажаної кількості дітей респонденти ніколи не обмежуються повідомленням однієї перепони, і є лише поодинокі випадки, коли вказують варіант «не знаю» або «важко відповісти» [наприклад, 1].

Частіше зустрічаються ситуації, коли опитувані вагаються і довго роздумують, яку причину відкладання народження дитини/ще однієї дитини або обмеження кількості дітей у сім'ї назвати найголовнішою. Цей факт, поряд з іншим, свідчить, що при прийнятті рішення про народження дитини/ще однієї дитини сім'єю одночасно зважуються декілька чинників, які для певної сім'ї можуть бути рівноцінними і взаємозв'язаними. Отож, і політика, спрямована на підтримку сім'ї, особливо, коли народжується дитина, повинна бути багатовекторною, комплексною, враховувати різні аспекти життя родини.

Навіть в умовах, коли війна триває, доцільно актуалізувати питання застосування комплексного підходу при формуванні сімейної політики, оскільки у важкі, випробувальні для країни періоди з'являється спокуса обмежити кількість запроваджених заходів (наприклад, надавати лише матеріальну допомогу). Втім, відновлення країни, насамперед її економічної сфери, неможливе без всебічної підтримки сім'ї, адже сім'я, як базовий інститут суспільства і основний осередок відтворення населення, має могутній потенціал впливу на економічний і соціально-демографічний розвиток.

Війна вкрай ускладнила виконання сім'єю її основних функцій: дітонародження, утримання, виховання дітей та їх захист, догляд за тяжкохворими родичами та особами літнього віку. Війна спровокувала для українських сімей численні проблеми та ризики, порушила їх нормальний ритм життя через руйнацію житла, соціальної інфраструктури, звичного соціального середовища, а головне – через відсутність безпеки, що є ключовою передумовою життєдіяльності й розвитку. Колосальні людські втрати (як серед військових, так й серед цивільного населення) є втратами для багатьох сімей, адже кожна людина є членом певної родини. Військова небезпека стала причиною вимушеної міграції великої кількості населення, переважно жінок і дітей, як у безпечніші регіони країни, так і за її межі. Відбулись негативні зміни шлюбно-сімейної структури населення: зросла кількість овдовілих, дітей-сиріт, однобатьківських сімей та сімей, де діти мешкають із різних

причин без батьків, самотніх людей літнього віку. Загострилася низка проблем, які існували в Україні ще у довоєнний час: бідності, соціального сирітства, неміцності шлюбу і високого рівня розлучуваності, домашнього насильства і насильства за ознакою статі тощо.

Серед основних проблем подальшого розвитку сім'ї в Україні варто вказати такі:

- деформація статево-вікової структури населення як у наслідок загибелі у бойових діях чоловіків працездатного віку, так й через значну кількість вимушених переселенців, які вирішили не повертатися в Україну; відповідно, відбувається деформація шлюбної та сімейної структур;

- зростання кількості сімей, в яких утриманням та вихованням дітей займаються не батьки (внаслідок їх загибелі, тяжкого поранення, депортації, участі у бойових діях тощо), а родичі (бабуся, дідусь інші);

- низький рівень народжуваності, недостатній навіть для простого відтворення населення, посилення тенденції добровільної бездітності (чайлфрі);

- поширення однобатьківських і однодітних сімей;

- поступове ослаблення шлюбних зв'язків та фактичне розлучення без його юридичної реєстрації внаслідок довготривалої еміграції;

- зростання кількості людей похилого віку (самотніх та подружніх пар найстаршого віку), які не отримують допомогу у веденні домашнього господарства;

- зростання кількості економічно неспроможних сімей;

- збільшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування;

- ризик загострення гендерних проблем, під загрозою попередні досягнення гендерної рівності на побутовому рівні.

З огляду на зазначені проблеми, а також з метою послаблення існуючих ризиків, потрібно, щоб держава і суспільство здійснювали консолідовану і всебічну підтримку сім'ї та сімейного способу життя. Наразі для нормалізації умов життя української сім'ї,

повернення в Україну вимушених іммігрантів, найважливішим є питання безпеки: безумовно, найкращим рішенням є якнайшвидше і повне завершення війни, але, зважаючи на реальні обставини, важливим кроком у бік посилення безпекової ситуації може бути «закрите небо», принаймні у регіонах України, віддалених від військових дій, де зосереджена велика чисельність внутрішньо переміщених осіб, що поряд з іншим сприяло б зниженню інтенсивності міграції за кордон.

Вкрай потрібним є вирішення житлової проблеми, насамперед для сімей, чиє житло було істотно пошкоджене чи повністю зруйноване. Досвід свідчить, що більшість українців «прив'язані» до свого житла, і для них важливо, що є куди повертатись. У цих питаннях неабияку роль відіграватиме прозорість і справедливість надання компенсацій і допомоги у відновленні пошкодженого помешкання чи придбанні нового житла.

У подальшому відновленні країни комплексна і науково обґрунтована сімейна політика має враховувати традиції української сім'ї, але водночас ґрунтуватися на сучасних цінностях гендерної рівності й свободи вибору.

В Україні діють сімейні механізми підтримки членів родини: сім'я виконує функції щодо догляду і піклування за хворими, особами з інвалідністю, немічними людьми старшого покоління. Зауважимо, що однією із особливостей сучасного суспільного розвитку, коли вік материнства підвищується, поступово подовжується тривалість життя і відбувається старіння населення, є «так званий «синдром покоління сендвіч» – жінки вимушені доглядати одночасно малих дітей і літніх батьків» [2]. Треба визнати, що навіть у мирні часи основні обов'язки щодо ведення домашнього господарства та догляду за дітьми були на плечах жінок, а чоловіки здебільшого відповідали за ремонт (дрібний побутовий чи помешкання) і лише частково допомагали жінкам у домашній роботі [1, с. 102–103]. Однак в умовах війни, коли чоловіки на фронті відвойовують окуповані території та здобувають перемогу, й цей сегмент робіт перейшов до жінок. Навантаження на «слабку стать» значно зросло. Тому посилюється

актуальність розвитку правових, соціальних та економічних умов для якісного, але водночас менш напруженого, виконання сімейних функцій шляхом надання державної матеріальної та інституційної підтримки сім'ям, особливо у тих випадках, коли у складі сім'ї одночасно існують маленькі діти та особи з інвалідністю чи літні люди, які потребують постійного догляду і допомоги.

Одним із трагічних наслідків війни є зростання кількості дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (батьки могли загинути, чи зникли без вісті, чи опинились на окупованих територіях тощо). На державному рівні необхідно проводити послідовну політику піклування про цих дітей, сприяти створенню умов для їх виховання у сім'ї або середовищі, максимально наближеному до сімейного, оскільки це відповідає інтересам дітей і курсу України на європейську інтеграцію. Необхідна всебічна підтримка і вдосконалення механізмів допомоги всім сімейним формам утримання і виховання дітей цієї категорії – прийомним сім'ям, патронатним сім'ям, дитячим будинкам сімейного типу, сім'ям опікунів, підтримка національного всиновлення.

Таким чином, відновлення країни, протидія негативним тенденціям розвитку демографічних подій, потребує розвиток комплексного підходу у формуванні сімейної політики, в якій охоплювалися б якомога більше аспектів життєдіяльності сім'ї. Гнучка і ефективна, орієнтована на різноманітні життєві ситуації, система соціальних послуг і економічних преференцій повинна забезпечити кожній людині можливість гармонійно поєднувати виконання сімейних обов'язків і професійну самореалізацію.

Література:

1. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Київ : ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.

2. Стрельник О. «Суспільство турботи»: якби мами управляли світом? Гендер в деталях. URL: https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminist_utopia/suspilstvo-turboti-yakbi-mami-upravlyali-svitom-1341-082.html.

Драчко-Єрмоленко Є. В.

аспірант

Державної навчально-наукової установи

«Академія фінансового управління»

м. Київ, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-16>

МОДЕЛЬ БІЗНЕСУ ОЩАДНИХ БАНКІВ НІМЕЧЧИНИ

Sparkassen-Finanzgruppe («Фінансова група ощадних банків») – це мережа державних банків, які разом утворюють найбільшу групу фінансових послуг у Німеччині та в усій Європі. Її назва відноситься до контрольованих місцевими (земельними) урядами ощадних банків. Децентралізована структура Групи є однією з її головних характеристик. Асоціація ощадних банків Німеччини (DSGV) є головною організацією фінансової групи ощадних банків. Вона фінансується регіональними асоціаціями ощадних банків разом із земельними (регіональними) банками Landesbanken. Асоціація представляє інтереси Sparkassen-Finanzgruppe щодо банківської політики, нормативного законодавства, визначає стратегічний напрямок у Групі, діючи у співпраці з регіональними установами Групи.

Група закріпилася на надзвичайно конкурентному німецькому фінансовому ринку завдяки інноваційним фінансовим послугам та традиціям населення Німеччини у задоволенні потреб у фінансових продуктах.

Sparkassen-Finanzgruppe включає 510 організацій-членів, в т. ч. 363 незалежних ощадних банків, які складають ядро Групи, 5 земельних банківських груп (нім. Landesbank), а також компаній з державного страхування, регіональних будівельних товариств, операцій з нерухомості, компанію з управління активами та оптових фінансових послуг, компанію з надання ІТ-послуг, лізингові компанії, компанії з видавництва, кредитування нерухомості, надання автокредитів та споживчих кредитів,

факторингові компанії, спеціалізовану фірму з управління ризиками, компанію з IT-безпеки та 52 інвестиційні компанії. Загальна філіальна мережа установ групи нараховує 15,9 тис. відділень, а чисельність персоналу 284,8 тис. чол. Клієнтська база нараховує приблизно 50 мільйонів клієнтів [4].

З моменту свого заснування понад 200 років тому ощадні банки були пов'язані з певною, географічно визначеною діловою зоною (регіональний принцип). Бізнес-модель пережила серйозні випробування – період індустріалізації, нові починання після 1918 і 1945 років, та нарешті реінтеграція Німеччини у 1990-х роках.

Юридично закріплено в законодавстві Німецького ощадного банку «публічний мандат»: відданість заощадженням і пенсійному плануванню та доступ до фінансових послуг для всіх груп клієнтів. Фінансова доступність є основою бізнес-моделі.

Другим основним елементом є особлива увага до місцевого та регіонального розвитку, обслуговування домогосподарств, малих і середніх підприємств та органів місцевого самоврядування. Ощадні банки стимулюють конкуренцію на німецькому банківському ринку.

Банківська частина групи, як показує табл. 1, демонструє позитивні фінансові результати, незважаючи на те, що отримання прибутку не є головною метою асоціації. Прибутки направляються виключно на капіталізацію та на розвиток свого регіону.

Ощадні банки є установами, що фінансуються муніципальними органами. За регіональним принципом вони зосереджують свою присутність на території свого муніципального власника. Вони незалежні, керуються децентралізовано та орієнтовані на зростання за рахунок власних ресурсів. Окрім класичних Sparkassen як установ публічного права, що обслуговують місцеві громади, існує ще п'ять установ, відомих як «вільні ощадкаси», зі статусом акціонерних компаній, але вони дотримуються тих же самих принципів ведення бізнесу.

Бізнес-модель ощадних банків спрямована на досягнення місії – приймати соціальну відповідальність і діяти стабільно. Останні роки установи групи розширили свою бізнес-модель,

зробивши акцент на екологічності продуктів, приймаючи добровільно зобов'язання вести екологічно чистий та сталий бізнес. Новітнім завданням Finance Group Savings Banks є фінансова підтримка використання відновлюваних джерел енергії, екологічного житлового будівництва та енергоефективної реконструкції будівель. Вона також продовжить інвестувати в розробку цифрових продуктів і розширення цифрової інфраструктури.

Таблиця 1

Вибрані статті фінансової звітності
Savings Banks Finance Group на кінець року, млрд євро

	2021 рік	2020 рік	Зміна у %
Позики та аванси банкам (МФО)	226,6	269,9	-16,0
Позики та аванси небанкам (не МФО)	1,395,3	1,315,7	6
Зобов'язання перед банками (МФО)	457,3	427,5	7
Зобов'язання перед небанками (не МФО)	1,452,1	1,395,8	4
Власний капітал	178,3	173,7	2,6
Сукупні активи	2,431,9	2,346,1	3,7
Адекватність основного капіталу	15,7%	16,3%	
Чистий процентний дохід	26,666	27,14	-1,7
Чистий комісійний дохід	10,546	9,783	7,8
Чистий результат від фінансових операцій	0,9	0,461	95,2
Адміністративні витрати	27,005	26,831	0,6
Чистий прибуток до сплати податків	5,969	4,165	43,3
Податки на прибуток	3,467	2,741	26,5
Чистий прибуток після сплати податків	2,502	1,424	75,8
з них чистий прибуток Sparkassen	1,656	1,462	13,3
з яких чистий прибуток Landesbanken	0,813	-0,068	- 5
з яких чистий прибуток Landesbausparkassen	0,033	0,03	12,1

Джерело: The Annual Report of the Savings Banks Finance Group (2022) [4]

Частка Savings Banks Finance Group в активах фінансового ринку ФРН на кінець 2021 року складала 27,5%, в т.ч. на ощадні

каси припадає 18,4% та на земельні банки 9,1% [1]. За обсягом корпоративних кредитів група контролює 40,9% ринку (30,7% – Ощадні банки та 10,2% – Landesbanken). У житлових кредитах ощадні банки займають 35,3% загального ринку. За обсягом портфеля споживчих позик у 44,5 мільярда євро та часткою 19,2%, Група явно відстає від групи регіональних та інших кредитних банків (частка яких становила 49,1%). Фінансова група досягла частки ринку в 39,0% депозитів населення та 16,3% коштів корпоративних клієнтів. Весь бізнес з кредитування клієнтів група може рефінансуватися за рахунок депозитів клієнтів. Ощадні банки сплачують встановлені законом податки, загалом 40% усіх податків, які сплачують фінансові установи, надходять від них, а якщо включити Landesbanken, то усього 50% податкових надходжень.

Інституційна схема захисту фінансової групи ощадних банків складається з 13 гарантійних фондів (гарантійні фонди регіональних асоціацій ощадних банків, гарантійний фонд земельних ощадних кас і гарантійний фонд земельних банків). Клієнти мають право на відшкодування до 100 000 євро своїх вкладів. Схема досягає цього шляхом надання добровільного інституційного захисту. З моменту створення схеми захисту в 1973 році жодна установа-член не ставала неплатоспроможною.

Варто відзначити основні відмінності моделі бізнесу ощадних банків Німеччини від діяльності ощадних банків в Україні (в яких частка коштів фізичних осіб перевищує 50% зобов'язань):

- 1) перебування у власності регіональних органів влади (муніципалітетів) і широка регіональна присутність;
- 2) підпорядкування єдиному органу стратегічного управління групою, до складу якої входять ощадні та земельні банки;
- 3) чітка стратегічна орієнтація на розвиток регіонів, фінансове включення недообслугованих верств населення;
- 4) прибутковість не першочерговим завданням, незважаючи на це, чистий прибуток спрямовується на капіталізацію;
- 5) формування ресурсної бази за рахунок залучення заощаджень населення та вільних коштів підприємств;
- 6) наявність афілійованих фінансових компаній за моделлю фінансового супермаркету;

- 7) створення фондів захисту вкладників та взаємодопомоги;
- 8) відсутність значних вкладень в державні цінні папери;
- 9) суттєва частка ринку кредитних та депозитних продуктів, конкуренція з кооперативними банками.

Наш погляд, досвід діяльності ощадних банків в принципі неможливо копіювати через принципові особливості у поведінці населення, структурі банківського сектору та економічному устрої суспільства. Прийнята в Україні реформа державного банківського сектору не передбачає розвиток ощадних банків як особливого фінансового інституту, а взагалі зорієнтована на приватизацію державного Ощадбанку [1]. В умовах війни «роботу з приватизації Ощадбанку поставлено на паузу» [3]. Уряд України визнав, що у період воєнного стану є неактуальним та недоцільним досягнення очікуваних у мирний період показників діяльності банків державного сектору, визначених Засадами стратегічного реформування державного банківського сектору, а також неможливість виконання ключових аспектів, пріоритетів та показників діяльності, визначених стратегіями розвитку кожного з банків державного сектору [2]. Поряд з цим, заслуговує уваги досвід збереження стійкості цих банків в умовах системних криз, державний підхід до розвитку мережі ощадних банків в сучасних умовах, коли виникають можливості цифровізації, але у той же час зростають вимоги до ефективності ведення бізнесу.

Література:

1. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/20200814%20SOB%20Strategy.pdf>.
2. Основні (стратегічні) напрями діяльності банків державного сектору на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки. Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 356-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356-2022-%D1%80#Text>.
3. Сергій Наумов: Депозитні ставки можуть дістатися і до 25%. 12 липня 2022 року. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/07/12/88446287>.
4. The Annual Report of the Savings Banks Finance Group (2022). URL: <https://www.dsgv.de/en/facts/financial-report.html>.

СЕКЦІЯ 8. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Бортніков Г. П.

*кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-17>

АНАЛІЗ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ З ПОЗИЦІЇ СТАЛИХ ФІНАНСІВ

Зараз національні економіки з різною швидкістю і рішучістю урядів переходять від т. з. «коричневого» зростання до «зеленого», щоб забезпечити реалізацію цілей сталого розвитку, підвищити якість життя та зменшити вплив несприятливих змін клімату.

У економічній літературі закріпилося поняття «коричнева» економіка або «коричнєве» зростання, що більше підходить для використання в обороті публіцистики. Незважаючи на те, що офіційного визначення «коричневого» немає, можна зустріти багато різних суджень. Наприклад, експерти Світового банку У. Дайхманн і Ф. Цанг, вважають, що «коричнєве зростання описує економічний розвиток, який значною мірою залежить від викопного палива та не враховує негативних побічних ефектів економічного виробництва та споживання для навколишнього середовища» [2]. У свою чергу, «зелене зростання передбачає перехід до набагато чистішої енергетичної системи, яка використовує енергію ефективніше, і до набагато кращого управління природними ресурсами, особливо на сільськогосподарських землях

і в лісах». Зеленої економіці притаманна економічна діяльність, яка не спричиняє суттєвий негативний вплив на навколишнє середовище, має позитивну складову – стале управління ресурсами, орієнтоване на досягнення цілей глобального розвитку, в тому числі поліпшення соціального аспекту життєдіяльності. Аналогічний підхід використовують експерти, які підготували огляд прогресу найбільших країн світу у переході від економіки викопного палива до зеленої економіки [3].

Основними рисами «коричневої» економіки є не тільки використання викопного палива (вугілля, природного газу та нафти), але й нехтування впливом від цього на навколишнє середовище, перевага економічних цілей над екологічною та соціальною складовими. «Коричневими» вважаються не-«зелені» галузі, що найбільше забруднюють навколишнє середовище: енергетика, нафтова та інша видобувна промисловість, хімічна промисловість і автомобільна промисловість. При цьому важливим фактором функціонування такої економіки є дешевизна палива.

Поряд з цим іноді використовуються схожі поняття «брудне виробництво» та «брудна галузь». Так, брудний сектор вважають вуглецевоємним, що потребує викопного палива, спалювання якого призводить до викидів вуглецю [4]. У сфері інвестицій також існують «брудні» активи, які наносять шкоду навколишньому середовищу. Відповідно соціально орієнтовані інвестори будуть уникати інвестицій з таким впливом.

В реальності у світі вже не існує національних економік, які використовують лише викопне паливо, але й немає країн, які повністю перейшли на зелену енергетику. В цій галузі співіснують традиційні та альтернативні технології.

Корисним джерелом інформації про стабільне фінансування українських банків є статистика кредитного портфеля, яку раніше публікували всі банки у своїх квартальних звітах, але зараз вона доступна лише на сайті Національного банку України. В основу ранжування банків за ступенем чистоти кредитного портфеля доцільно було б покласти офіційну класифікацію. Немає

глобальних чи національних стандартів ранжирування галузей економіки за рівнем забруднення.

Тому ми можемо розглянути два підходи до класифікації: виділення найбільш брудних або так званих «коричневих» галузей (або підгалузей) і навпаки – складання списку зелених секторів. В обох випадках сегрегація буде штучною.

По-перше, поняття сектору економіки охоплює багато підгалузей, які сильно відрізняються за своїм впливом на клімат. Наприклад, енергетика включає виробництво традиційних та альтернативних джерел енергії, а сільське господарство включає тваринництво, яке є джерелом газів, і рослинництво, яке генерує кисень для планети. По-друге, навіть у найбруднішій галузі можуть бути створені екологічно чисті виробництва або обладнання для очищення повітря та води. Якщо ми просто поставимо клеймо «неприйнятності» на певну галузь, то це означатиме її занепад без нормального доступу до фінансів. Власне, це була б невинуватена дискримінація. Навпаки, ці галузі потребують великих інвестицій для модернізації своїх потужностей і зменшення негативних наслідків для навколишнього середовища.

І по-третє, рівень забруднення кожної галузі в розрізі юрисдикцій суттєво різниться. Це визначається кількома чинниками: загальним розвитком національної економіки, активністю громадських рухів, встановленими стандартами, яких повинні дотримуватись підприємства, і вимогливістю щодо дотримання. Відповідно, існують вищі вимоги до очищення стічних вод чи викидів в атмосферу у країнах із кращою культурою взаємодії суспільства та бізнесу. Крім того, слід мати на увазі, що домогосподарства є основним забруднювачем навколишнього середовища.

Подібне зауваження стосується і соціальної сфери сталих фінансів. Наприклад, сільське господарство традиційно базується на людській праці з раннього дитинства, коли вся родина фермера, включаючи його дітей, працює разом. Така ж картина спостерігається і в роздрібній торгівлі. Тому було б лицемірно

оголошувати цю галузь сферою, де не забезпечена гідна праця або експлуатуються діти.

Таким чином, кількісно оцінити рівень екологічності чи соціальності видається неможливим і, ймовірно, недоцільним. Більш практичним буде оцінка екологічності кожного конкретного проекту з позицій нанесення шкоди навколишньому середовищу (або зменшення негативного впливу) та поліпшення соціальної сфери. Тим не менш, ми вважаємо, що варто поглянути на галузеву структуру кредитних портфелів найбільших банків України та банківської системи в цілому, щоб виявити спільні та специфічні риси, а також зрозуміти вплив кліматичного ризику, який більш-менш вимірюваний.

На нашу думку, кліматичним та екологічним ризикам загалом найбільше піддаються сільське господарство, енергетика та будівництво.

Як показує статистика Національного банку [1], в Україні банківський сектор здебільшого зосереджений на сільськогосподарському кредитуванні. У цьому плані виділяються великі банки з іноземним капіталом Райффайзен, Кредит Агріколь та Прокредит, в яких частка цього сектору складає відповідно 35,6%, 30,3% і 47,6%. Портфель енергетики зосереджений у трьох державних банках (Укрексімбанк, Ощадбанк і Укргазбанк), які разом контролюють майже 80% кредитних вкладень банківського сектору в цій сфері. Скоріше за все, це пов'язано з кредитуванням великих державних корпорацій. Роль державних банків також є визначальною у кредитуванні галузі видобутку газу: Укрексімбанк кредитує 53% від видобування газу, Укргазбанк – 29%. Для абсолютної більшості великих банків будівництво не є основним сектором, але за часткою в галузевому портфелі банківської системи державні банки (Укрексімбанк, Приватбанк і Укргазбанк) мають надмірно велику концентрацію. Виходячи з цього, можна зробити висновок про необхідність починати впровадження управління ризиками ESG в державних банках, оскільки банки із західним капіталом вже застосовують правила, встановлені їхніми материнськими банками.

Література:

1. Наглядова статистика. Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.

2. Deichmann U., Zhang F. Growing Green. The Economic Benefits of Climate Action. 2013. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/501061468283462662/pdf/Growing-green-the-economic-benefits-of-climate-action.pdf>.

3. Brown to Green. The G20 transition to a low-carbon economy. 2017 . Climate Transparency, c/o Humboldt-Viadrina Governance Platform, Berlin, Germany. URL: www.climate-transparency.org.

4. Hambel C., Kraft H., Ploegc F. Asset Diversification versus Climate Action. May 22, 2020. URL: https://www.frbsf.org/wp-content/uploads/sites/4/Van-der-Ploeg_Asset-Pricing-and-Decarbonization-HKP.pdf.

Олійник Д. І.
аспірант

*Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-18>

КРЕДИТНА АКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державні банки в Україні формують ядро банківської системи і від їх активності на ринку кредитування підприємств і домогосподарств напряду залежить загальний стан економіки. Наведена статистика свідчить про суттєве збільшення кредитного портфелю державних банків, у той же час банки з іноземним капіталом згорнули кредитування, що обумовлено більш суворими апетитом до ризиків, які встановлюють дочірнім банкам материнські корпорації. Внаслідок цього зросла питома вага кожного державного банку. Разом з тим, якщо врахувати девальвацію гривні, то приріст кредитного портфелю Приватбанку є дуже незначним.

Вкладення в цінні папери державного боргу залишаються привабливою альтернативою для усіх банків, але саме у державних банках зосереджена основа маса таких інвестицій. Головною причиною є капіталізація цих банків за рахунок емісії ОВДП, а також опосередкований вплив держави на банки. Наведена звітність не враховує вкладення вільної ліквідності у депозитні сертифікати НБУ. Ці умовні інвестиції також слід вважати альтернативою кредитам, оскільки вони приносять сталу дохідність без кредитного ризику.

Кредитно-інвестиційна активність державних банків у 2022 р.

Назва банку	Частка КП в загальних активах		Приріст з початку року, %	Частка банку у КП системи	
	01.01.2022	01.10.2022		01.01.2022	01.10.2022
Приватбанк	42%	38%	7%	23%	24%
Ощадбанк	35%	40%	22%	8%	10%
Укрексімбанк	41%	46%	30%	8%	10%
Укргазбанк	47%	51%	32%	6%	7%
Банки з іноземним капіталом	53%	46%	-16%	36%	29%
Банки з місцевим капіталом	43%	45%	4%	19%	20%
Усього банківська система	45%	43%	3%	100%	100%
Приватбанк	35%	33%	9%	38%	45%
Ощадбанк	37%	33%	-5%	17%	18%
Укрексімбанк	23%	19%	-1%	9%	10%
Укргазбанк	17%	14%	-4%	4%	4%
Банки з іноземним капіталом	10%	6%	-41%	13%	9%
Банки з місцевим капіталом	10%	15%	-33%	19%	14%
Усього банківська система	22%	20%	-9%	100%	100%

Джерело: розраховано автором за даними НБУ. Наглядова статистика [1]

Проаналізуємо галузеву структуру кредитних портфелів державних банків, щоб зрозуміти пріоритети і зміни. Використовуючи статистику НБУ, ми виділили найбільш значні галузі у

портфелі банківської системи та порівняли із структурою кожного державного банку, прослідують кореляцію між системою і банком. Варто зазначити, що достовірність інформації про галузевий профіль кредитів потребує перевірки, оскільки певне підприємство-позичальник може вести кілька видів економічної діяльності, але до конкретної галузі воно буде віднесено за найбільшою часткою. Крім того, деякі галузі об'єднують різні сектори, наприклад, сільське господарство варто взагалі показувати окремо від рибного господарства та мисливства. Багато галузей мають також штучний поділ, наприклад, будівництво будівель, споруд та спеціалізовані будівельні роботи. Ускладнює класифікацію виділення сектору «Діяльність головних управлінь (хед-офісів); консультування з питань керування».

Таблиця 2

**Галузева структура кредитних портфелів
державних банків у 2022 році**

Галузь	Структура кредитних портфелів				
	Система	ПБ	ОБ	УЕБ	УГБ
1	2	3	4	5	6
Усього	100%	100%	100%	100%	100%
Оптова торгівля	21%	17%	27%	13%	16%
Сільське господарство	16%	6%	16%	6%	12%
Роздрібна торгівля	15%	49%	3%	2%	6%
Виробництво харчових продуктів	8%	0%	5%	12%	2%
Постачання електроенергії, газу	8%	0%	26%	19%	18%
Операції з нерухомим майном	8%	7%	12%	8%	8%
Складське господарство	2%	2%	0%	1%	3%
Добування нафти та газу	2%	0%	0%	7%	6%
Виробництво машин	2%	0%	0%	3%	1%
Будівництво будівель	1%	3%	1%	1%	3%
Будівництво споруд	1%	0%	0%	2%	1%

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6
Спеціалізовані будівельні роботи	1%	0%	0%	0%	0%
Діяльність головних управлінь	1%	0%	0%	5%	7%
Виробництво напоїв	1%	0%	0%	3%	1%
Оренда, прокат і лізинг	1%	3%	0%	1%	0%
Металургійне виробництво	1%	0%	5%	2%	0%
Телекомунікації	1%	0%	0%	0%	0%
Виробництво гум. і пласт. виробів	1%	0%	0%	1%	1%
Виробництво мінеральної продукції	1%	0%	0%	1%	0%
Трубопровідний транспорт	1%	0%	0%	1%	3%
Інші галузі	7%	12%	4%	10%	10%
Кореляція із системою		0,655	0,772	0,611	0,765

Примітка: ПБ – Приватбанк, ОБ – Ощадбанк, УЕБ – Укресімбанк, УГБ – Укргазбанк

Джерело: розраховано автором за даними НБУ. Наглядова статистика

Продовження таблиці

Галузь	Частка банку у кредитуванні галузі			
	ПБ	ОБ	УЕБ	УГБ
1	2	3	4	5
Усього	25%	10%	13%	9%
Оптова торгівля	20%	13%	8%	7%
Сільське господарство	10%	10%	5%	7%
Роздрібна торгівля	83%	2%	2%	4%
Виробництво харчових продуктів	1%	6%	19%	3%
Постачання електроенергії, газу	0%	32%	29%	19%
Операції з нерухомим майном	25%	16%	15%	10%
Складське господарство	27%	1%	6%	13%
Добування нафти та газу	0%	0%	53%	29%

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
Виробництво машин	0%	1%	25%	8%
Будівництво будівель	54%	5%	12%	19%
Будівництво споруд	0%	1%	31%	14%
Спеціалізовані будівельні роботи	0%	2%	0%	3%
Діяльність головних управлінь	0%	0%	53%	43%
Виробництво напоїв	0%	0%	27%	9%
Оренда, прокат і лізинг	55%	2%	9%	1%
Металургійне виробництво	1%	43%	17%	1%
Телекомунікації	1%	0%	5%	0%
Виробництво гум. і пласт. виробів	3%	3%	19%	6%
Виробництво мінеральної продукції	2%	2%	18%	3%
Трубопровідний транспорт	14%	6%	24%	37%
Інші галузі	41%	6%	19%	13%

Джерело: розраховано за даними НБУ. Наглядова статистика [1]

Аналіз даних, наведених у табл. 2, дозволяє зробити наступні висновки:

Державні банки віддають перевагу оптовій торгівлі та в цьому домінуванні віддають перевагу галузям з швидким обігом коштів.

Приватбанк явно відрізняється від трьох інших державних банків підтримкою роздрібною торгівлі та операцій з нерухомістю.

Укрексімбанк та Укргазбанк мають дуже значну концентрацію кредитів у добуванні природного газу.

Державні банки є не підтримують належним чином виробничу сферу, за винятком металургії.

Значна участь Укрексімбанку у кредитуванні будівництва поряд з операціями з нерухомістю не відповідає його статусу.

Жодний з державних банків і навіть консолідовано не виконує повноцінно місію національного банку розвитку.

Державні банки демонструють в умовах воєнного стабільне зростання кредитного портфелю, певною мірою компенсуючи

стагнацію у кредитуванні іноземними та приватними банками. Це відповідає світовій тенденції, виявленій дослідниками М. Брей і А. Шкларек: державні банки збільшили кредитування під час криз порівняно зі звичайним часом, тоді як кредитування приватних банків зменшилося [2]. У той же час, кредитна політика державних банків має бути більш спрямованою на підтримку галузей які створюють додану вартість та обмежені у доступі до фінансування з боку інших комерційних банків (приватних та іноземних). Ця політика повинна бути антициклічною, а не проциклічною, тобто сприяти сталому економічному зростанню. Обґрунтованою є думка, що проциклічне кредитування приватними банками може знизити ефективність макроекономічної політики, тому антициклічне кредитування державними банками може бути корисним для згладжування бізнес-циклу [3]. Роль державних банків у стимулюванні економічного зростання має зростати, вони мають допомагати державі нейтралізувати недосконалість ринку.

Література:

1. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
2. Brei M. and Schclarek A. (2013), 'Public bank lending in times of crisis', *Journal of Financial Stability* 2013 Vol. 9 (4). P. 820–830. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S157230891300003X>.
3. Panizza U. State-Owned Commercial Banks. The Graduate Institute, Geneva & CEPR Working Paper No. HEIDWP09-2021. June 2021. URL: http://repec.graduateinstitute.ch/pdfs/Working_papers/HEIDWP09-2021.pdf.

Ціпцюра О. Ю.

студентка

*Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

Науковий керівник: Абдулаєва А. Є.

кандидат економічних наук, доцент

*Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

м. Вінниця, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-19>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКТУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

З початком активного розвитку підприємництва важливою сферою діяльності стала маркетингова комунікація. Правильна подача інформації про свій продукт споживачеві є чи не найважливішим етапом у веденні бізнесу на національному ринку. Для просування та збереження своєї діяльності під впливом різних умов ринку, компаніям необхідно пристосовувати свою маркетингову діяльність. Тому, актуальним є питання особливостей просування продукту підприємств в умовах воєнного стану.

Метою даного дослідження є визначення сутності «просування», особливостей проведення маркетингових комунікацій у сучасній умовах розвитку економіки та фінансовий аналіз їх показників.

Дослідження теми просування продукту у своїх працях висвітлювали такі вчені та науковці: Вовчанська О. М., Іванова Л. О., Храпкіна В. В., Юрченко Я. В., Король І. В., Скригун Н. П., Семененко К. Ю., Крайнюченко О. Ф. та інші.

Термін «просування» визначається як один із елементів комплексу маркетингу, що забезпечує передачу необхідної інформації про товар та його переваги до споживача. Арасланова О. Ю.

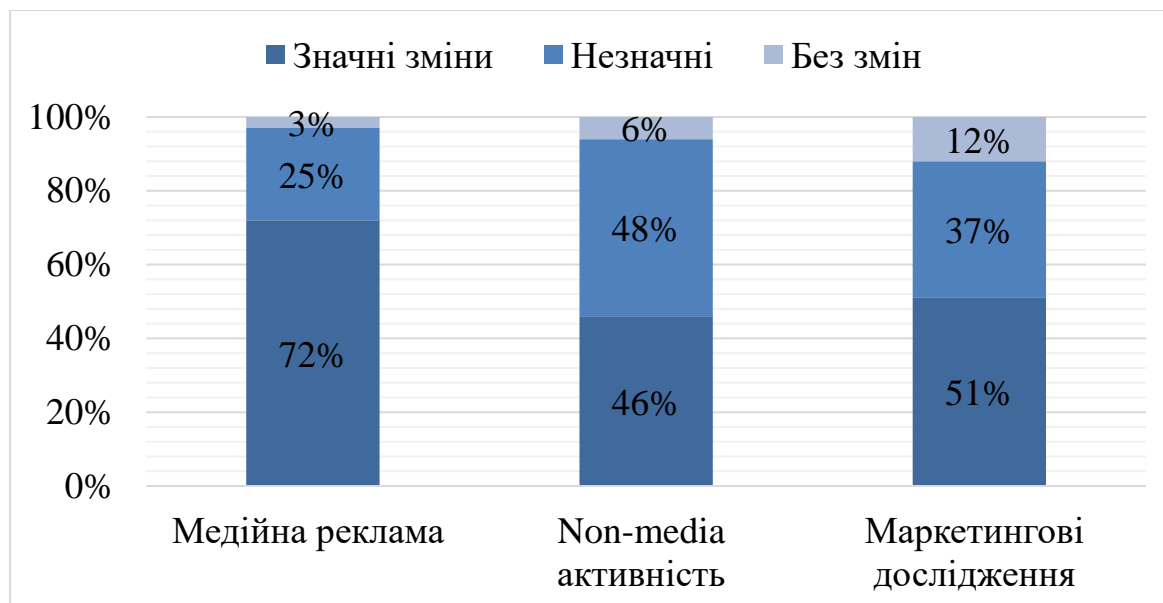
вважає, що «під просуванням варто розуміти діяльність підприємства, спрямовану на стимулювання попиту на вироблену продукцію і на формування позитивного іміджу підприємства» [3, с. 72]. В економічній літературі застосовується також синонім даного поняття, а саме «маркетингові комунікації», що отримав сьогодні широкого розповсюдження. Юрченко Я. В. та Храпкіна В. В. визначають маркетингову комунікацію підприємства як «комплексний вплив організації на внутрішнє й зовнішнє середовище, з метою створення сприятливих умов для стабільної та прибуткової діяльності на ринку» [1, с. 7]. Крім того, маркетингову комунікацію також визначають як систему передачі інформації про продукт та здійснення аналізу реакції споживача на нього.

На сучасному етапі економічного розвитку нашої держави переважна більшість підприємств різних галузей стикнулися з проблемами у веденні бізнесу. Не виключенням є компанії, що здійснюють рекламно-комунікаційну діяльність. У період серпня-вересня 2022 року Всеукраїнською рекламною коаліцією у співпраці з Factum Group було проведене дослідження, метою якого була оцінка впливу війни на маркетингові комунікації, виявлення реальних викликів перед маркетинговими командами підприємств. Відповідно до результатів цього дослідження було виявлено значні зміни у бізнесі та у рекламно-комунікаційній діяльності зокрема.

Що стосується загальної підприємницької діяльності українських компаній, то під впливом міграції населення, зниження платоспроможності покупців, зростання інфляції, знищення великої кількості інфраструктури, зокрема заводів та фабрик, обмеження здійснення інвестицій доходи підприємств у середньому знизились на 33%, а частка підприємств, що зазначають зниження доходу становить аж 56%.

У сфері маркетингу більшість компаній-рекламодавців заявили про суттєве скорочення маркетингової активності, зокрема було скасовано у середньому 45% проектів, що були заплановані ще до війни. Крім того, було виявлено значні зміни у напрямках

рекламно-комунікаційної діяльності з боку підходів до управління (рис. 1).

**Рис. 1. Зміни у напрямках
рекламно-комунікаційної діяльності**

Джерело: [2]

З рисунку 1 видно, що суттєвих зрушень зазнала медійна реклама – 72% компаній-рекламодавців стверджують про значні зміни у цій сфері. Non-media активність – 46% компаній значно змінили стратегію ведення маркетингових комунікацій. Для порівняння, даний показник на такому рівні був зафіксований у 2014 році (47%) та 2020 році (44%). У сфері маркетингових досліджень також більша частка компаній-рекламодавців повідомляють про значні зміни.

Після початку війни найбільше компанії використовували саме інтернет-рекламу, яка серед інших видів реклами зазнала найменших витрат (рис. 2). Крім того значно знизився рівень застосування таких видів реклами: реклама на телебаченні, зовнішня реклама, реклама в пресі, реклама в кінотеатрах. Найбільш суттєвих втрат зазнали компанії саме у рекламі на телебаченні (зниження кількості рекламодавців більше, ніж в 3

рази) та рекламі у кінотеатрах (зниження кількості рекламодавців у 6 разів).

На основі опитування було виявлено зміни у тематиках маркетингових комунікацій. Різноманітні події війни впливають на поведінку споживачів, тому компанії змушені були виявляти нові шляхи для комунікації та збереження клієнтської бази. Зокрема, з'явилися такі три базові напрями у маркетингових комунікацій:

1) інформація про те що компанія продовжує працювати, залишається на ринку та обслуговує своїх клієнтів;

2) різноманітна підтримка людей, армії та цінностей;

3) інформація про розрив партнерських відносин з компаніями країни ворога [2].

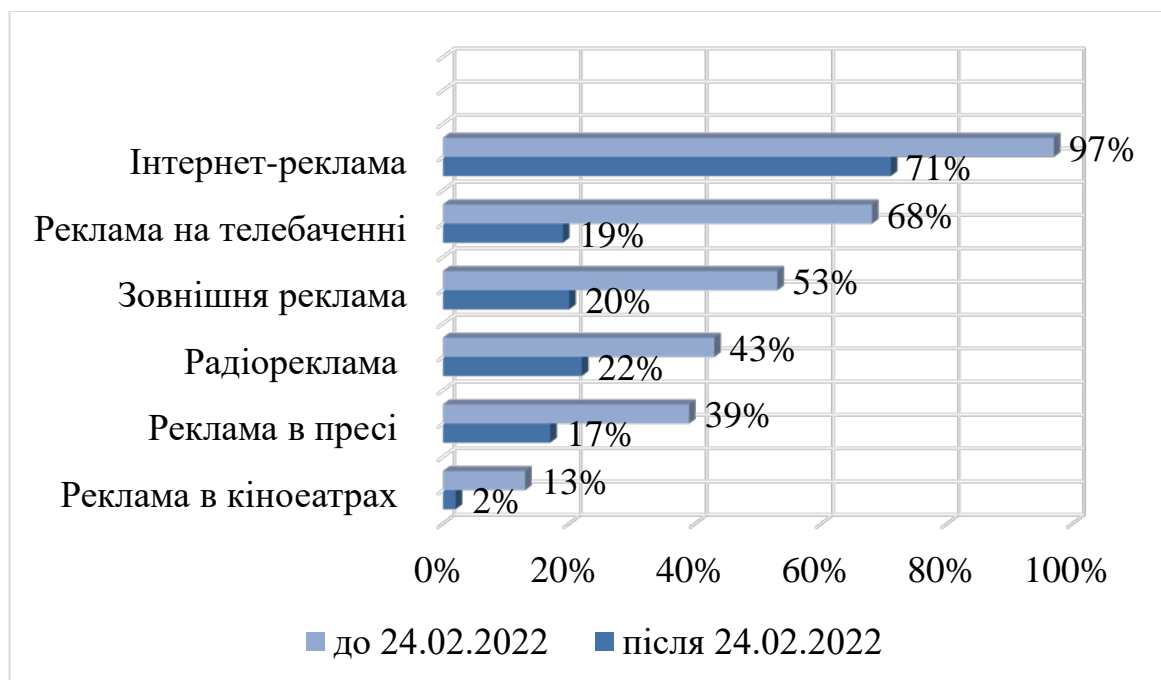

Рис. 2. Зміна обсягів реклами, що запустили підприємства до та після 24 лютого 2022 року

Джерело: [2]

Зі змінами тенденцій на ринках, для ефективних маркетингових комунікацій компанії найбільше фокусуються на проведенні аналітичних досліджень та своєчасному реагуванні на зміни їх результатів. За останні півроку 2022 зростає активність та згуртованість бізнесу, що за собою несе виникнення нових

партнерств з іншими компаніями, митцями, зірками та різноманітними фондами, результатом чого є забезпечення ринку товарами та створення нової продукції для потреб населення.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що із початком війни рівень маркетингових комунікацій компаній зазнав суттєвих змін. Найбільше змін відбулось у сфері медійної реклами, а найбільш стійкою до застосування стала інтернет-реклама. Основними меседжами компаній стали: продовження роботи попри всі перешкоди, підтримка людей, армії та українських цінностей, а також корисна для суспільства співпраця з іншими компаніями.

Література:

1. Юрченко Я. В., Храпкіна В. В. Сучасні підходи до маркетингових комунікацій у сфері управління персоналом. НУ «Києво-Могилянська академія». Київ, 2022.

2. Тенденції 2022 в управлінні маркетинговими комунікаціями. Всеукраїнська Рекламна Коаліція. URL: <https://vrk.org.ua>.

3. Арасланова О. Ю. Сутність маркетингової діяльності з просування товарів. *Інноваційний розвиток: освіта та наука XXI століття*. Том 4. Київ, 2018. С 71–73.

СЕКЦІЯ 9. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Ріпа Є. В.

студентка

*Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

Крупельницька І. Г.

кандидат економічних наук, доцент

*Вінницького торговельно-економічного інституту
Державного торговельно-економічного університету*

м. Вінниця, Україна

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-20>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасна економічна ситуація в Україні, що супроводжується негативними тенденціями щодо кількості злочинів у різних сферах економіки, вимагає перегляду окремих положень чинного законодавства.

Вагомий внесок у науково-практичні дослідження питань регулювання державної аудиторської діяльності зробили такі вітчизняні вчені: Бондар В. П., Завгородній В. П., Жук В. М., Мельничук Б. В., Петрик О. А., Редько О. Ю. та інші.

Аудит можна розглядати як один із інструментів, що сприяє розвитку міжнародних відносин, оскільки він забезпечує довіру користувачів на різних рівнях (міжнародному, національному, корпоративному) до перевіреної фінансової інформації. Крім того,

великі аудиторські фірми вийшли за межі своїх країн, що фактично перетворило їх на транснаціональні корпорації.

До чинного законодавства постійно вносяться зміни, які свідчать про постійне вдосконалення нагляду за українськими аудиторськими установами щодо підвищення рівня теоретичних, організаційних, методичних і методичних аспектів аудиту та аудиторської діяльності.

Як зазначив В. П. Бондар, основні принципи системи аудиту залежать від рівня економічного розвитку країни. Ми виділили три організаційно-наказові моделі аудиторської діяльності: жорстку, змішану та м'яку [4], оцінивши ступінь залученості та контролю держави за суб'єктом аудиторської діяльності як високий, середній та низький.

В Україні аудиторська діяльність регулюється за англо-американським підходом. Це означає, що держава лише встановлює вимоги до проведення аудитів, а методику їх проведення визначають професійні організації.

Ієрархія державного регулювання інституту аудиту, з точки зору правової науки, виглядає таким чином: Конституція України, Господарський та Цивільний кодекси України, Закони Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств, відомств, Аудиторської Палати України та інші підзаконні нормативно-правові акти [1, с. 70].

Аудиторська палата України є самоврядним органом, який здійснює сертифікацію суб'єктів, які мають намір займатися аудиторською діяльністю, затверджує програми підготовки аудиторів, норми і стандарти аудиту, веде облік аудиторських організацій та аудиторів.

Конституція, як основа правової системи України, визначає, що державна влада поділяється на законодавчу, виконавчу та судову.

Законодавча, виконавча і судова влада здійснюється в межах, встановлених Конституцією, відповідно до законодавства України [3, с. 226].

Цивільним кодексом України (ЦК) передбачено проведення аудиторської перевірки фінансової діяльності товариства з обмеженою відповідальністю за рішенням загальних зборів акціонерів (ст. 146 ЦК).

Господарським кодексом України передбачено щорічну необхідність залучення аудитора, який не має фінансової зацікавленості в товаристві чи його учасниках, для перевірки та підтвердження правильності річної фінансової звітності акціонерного товариства.

Закон Верховної Ради України регулює характер аудиторської діяльності, права та обов'язки її суб'єктів щодо розкриття інформації.

Основними джерелами інформації при проведенні перевірок є:

- законодавство;
- методичні, нормативно-довідкові матеріали;
- дані перевірок контрольно-ревізійних органів, міністерств і відомств, органів місцевого самоврядування.

Крім того, цінною інформацією для незалежних аудиторів є дані первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, головних книг, фінансових і статистичних звітів, внутрішніх аудитів.

Також Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю за допомогою нормативно-правового регулювання здійснює нагляд і несе відповідальність за нагляд за реєстрацією аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності; впровадженням МСА, контролем за атестацією аудиторів та безперервним навчанням аудиторів, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності; контролем якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності; дисциплінарними провадженнями щодо аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності; застосуванням стягнень.

Слід зазначити важливість внутрішнього аудиту для аудиторської діяльності. Він може виявити та вчасно усунути ті умови та фактори, які не сприяють ефективному управлінню

виробництвом і досягненню поставлених цілей, скоригувати діяльність підприємства та його різних складових, встановити, які служби та сектори підприємство працюють неефективно.

За результатами тестування системи внутрішнього контролю здійснити оцінку ризиків та спланувати обсяг незалежного зовнішнього аудиту.

Аудитори також використовують інформацію із зовнішніх джерел: постачальників, покупців (дебіторів, кредиторів), банківських установ, фондів, страхових компаній, податкових органів [2].

При здійсненні аудиторської діяльності аудитори та аудиторські фірми застосовують відповідні стандарти аудиту, дотримуючись вимог Закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» та інших нормативно-правових актів. та Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку проведення сертифікації працівників підрозділів внутрішнього аудиту».

Аудиторська діяльність у всьому світі регулюється Міжнародними стандартами аудиту. Міжнародні стандарти аудиту застосовуються до будь-якого аудиту, і, якщо необхідно, аудитори можуть застосовувати їх під час надання відповідних аудиторських послуг.

Однак ці стандарти не мають переваги над внутрішньою поведінкою тієї чи іншої країни, яка регулює аудит у сфері фінансової інформації та надання пов'язаних аудиторських послуг.

Отже, загальне регулювання аудиторської діяльності в Україні можна поділити на три рівні: державне регулювання, професійне регулювання та внутрішнє регулювання.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що Україна все ще перебуває на шляху становлення та розвитку аудиторської діяльності. Аналіз державного регулювання діяльності аудиторських установ показує, що постійне вдосконалення нормативно-правових актів підвищило рівень теоретичних, організаційних, методичних і методичних аспектів аудиту та аудиторської діяльності.

Література:

1. Гавриловський О. С. Регулювання аудиту в країнах ЄС та перспективи його розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 15 (1). 2017. С. 68–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15%281%29__17.
2. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 01.08.2022 № 2258-VII (зі змінами).
3. Савченко С. Б., Дроздова А. Проблеми нормативно-законодавчого регулювання аудиту в Україні. *Журн. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. Вип. № 1 (72). С. 225–229
4. Федоришина Л. І. Перспективи впровадження міжнародних стандартів аудиту в аудиторську практику України. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/1766.pdf>.

Штець Т. Ф.
*PhD in Economics, доцент кафедри фінансів
та бухгалтерського обліку
Економіко-технологічного інституту
імені Роберта Ельворті*
Притула Л. В.
*студентка
Економіко-технологічного інституту
імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-21>

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ КОШТОРИСНИХ ПОКАЗНИКІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Становлення та розвиток ринкових умов підприємництва в Україні актуалізували низку проблем, пов'язані з організацією бухгалтерського обліку в державному секторі економіки. Особливо гостро стоїть проблема в галузі формування та впровадження оцінювання бюджетних установ, зокрема державних вищих навчальних закладів, через використання морально застарілих норм і стандартів. Зміна підходів до реалізації підготовка фахівців з вищою освітою потребує перегляду та наукового обґрунтування нових нормативні показники [2, с. 201].

У вітчизняній економічній літературі питання кошторисного планування розглядають такі вчені, як В. Т. Александрова, О. Василик, П. К. Германчук, О. І. Назарчук, О. Кириленко, П. Г. Петрашка, С. М. Рубльової, І. Б. Стефанюка, Н. І. Сушко, В. Опарін, С. Юрій та ін. Сучасні фінансові наукові школи розробили основні теоретичні підходи до кошторисного планування, сформулювали найважливіші принципи, закономірності, методологічні засади цього виду планування, а фінансова практика виробила відповідні методи планування, які використовують суб'єкти бюджетних відносин у процесі складання, розгляду й

затвердження бюджетів усіх рівнів та всіх видів кошторисів [5, с. 165].

При визначенні обсягу видатків бюджету установи повинні враховувати об'єктивну потребу в коштах, виходячи з їх основного виробництва показники та квоти, обсяги виконаної роботи, кадрова забезпеченість, потреба у виконанні індивідуальні програми та планові заходи щодо зниження витрат у планованому періоді [2].

Кошторисне планування охоплює розподіл та перерозподіл частини вартості ВВП за всіма ланками системи фінансових планів сфери соціально-культурних послуг відповідно до стратегічних та середньострокових планів і прогнозів економічного й соціального розвитку, системи економічних нормативів та фінансових норм. За допомогою кошторисного планування здійснюється забезпечення фінансовими ресурсами усіх бюджетних установ для повноцінного виконання ними свої функцій і завдань. Методи кошторисного планування забезпечують правильні пропорції в розподілі видатків між окремими бюджетами, галузями соціально-культурної сфери та розпорядниками бюджетних коштів [5, с. 165].

Фактичні обсяги досягнутих показників за попередні роки як базові є науково необґрунтованими, оскільки такий підхід не передбачає розвитку тематики бюджетної сфери. Крім того, так би мовити для державних вищих навчальних закладів, то тут необхідно враховувати демографічні та економічні фактори (рівень доходу, потреба у фахівцях та ряд інших) [2, с. 202].

Натомість формування витрат, державних ЗВО беруть за основу квоти та нормативи бюджетних видатків на них. Відповідно, негативна тенденція: у своїй діяльності державні вищі навчальні заклади використовують застарілі стандарти. Наприклад, середньорічна квота [1]. Підготовка студентів здійснюється за 100% денною, 25% вечірньою та 10% заочною формами навчання. Недоліком такого підходу є фіксація досягнутого рівня, неможливість прогресивного розвитку, складність забезпечення умов реалізації. Фактично за всіма кодами економічної класифікації витрати державних вищих навчальних закладів України застосовуються норми, встановлені на мінімальний рівень.

Водночас практика багатьох успішних суб'єктів у розвинених країнах це підтверджує доцільніше використовувати різні стандарти (легший, досяжний, недосяжний тощо) [3, с. 40]. Такий підхід варто використовувати і в домашній практиці. Справа не в тому, як він підходить для визначення розміру фінансового забезпечення та витрат під час формування та затвердження оцінки, лише для цілей внутрішнього управління [3].

Зрозуміло, що дотримання чіткості порядку фінансового забезпечення потребує єдиного підходу до формування, розгляду та затвердження оцінки державних вищих навчальних закладів. Проте забезпечення ефективного планування діяльності можна досягти завдяки правильно налаштованій внутрішній системі планування і нормування [4, с. 120]. Загалом сучасні умови функціонування державних вищих навчальних закладів поставлені у жорсткі конкуруючі рамки, а тому особливо актуалізується проблема пошуку не лише шляхів удосконалення планування їх доходів та видатків, а і можливостей використання внутрішніх резервів підвищення ефективності [2, с. 203].

При побудові схеми управлінського обліку в державних ЗВО проблемні питання фінансової допомоги, пов'язані з плануванням, формуванням та бухгалтерського обліку, які визнаються важливими з точки зору менеджменту та можливостей оптимізації діяльності об'єкти контролю [4].

В. Є. Сафонова, з метою удосконалення планування (у тому числі кошторисного) у вищих навчальних закладах, пропонує здійснювати його наступним чином: перший рівень – фінансове прогнозування та планування щодо окремих вищих навчальних закладів; другий рівень – зведене фінансове прогнозування по Міністерству освіти і науки України, обласних управліннях освіти та інших регіональних органах [1, с. 105].

Тому, удосконалення кошторисного планування, реформування форм і методів бюджетної роботи, визначення об'єктивних потреб в коштах в сучасному стані соціально-економічного розвитку бюджетної установи та забезпечення збалансованість всіх фінансових планів є органічною складовою запровадження та

розвитку економічних методів управління в Україні відповідно до ринкових вимог.

Література:

1. Сафонова В. Є. Удосконалення фінансово-економічного механізму функціонування закладів вищої освіти в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 2 (11). С. 102–109.

2. Пігош В. А. Проблемні аспекти формування планових кошторисних показників бюджетних установ. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. 2014. Том 18. № 2. С. 201–209. ISSN 1993-0259.

3. Каленюк І. С. Критерії ефективності витрат на освіту. *Економічний часопис*. 2001. № 4. С. 40–42.

4. Александров В. Т., Ворона О. І., Германчук П. К. Планування, облік, звітність, контроль у бюджетних установах, державне замовлення та державні закупівлі. Київ : АВТ, 2004. 593 с.

5. Дем'яшин В. Удосконалення кошторисного планування в умовах бюджетного реформування. Перспективи розвитку фінансово-кредитної системи. 2011. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/27365/1/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD.pdf>.

Штець Т. Ф.
*PhD in Economics, доцент кафедри фінансів
та бухгалтерського обліку
Економіко-технологічного інституту
імені Роберта Ельворті*
Піскова Н. О.
*студентка
Економіко-технологічного інституту
імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-273-2-22>

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Процес складання облікової політики – це надана урядом можливість суб'єкту господарювання самостійно здійснювати в межах законодавства облікову діяльність, що містить сукупність принципів, методів і процедур здійснення обліку, аналізу, групування, узагальнення фактів господарської діяльності, складання та подання фінансової звітності [1, с. 75].

Головним призначенням облікової політики є оптимізація процесу організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності на підприємстві. Виконання цього можливо через процедуру формалізації за допомогою таких носіїв інформації, як наказ, положення, інша організаційно-розпорядча документація, система внутрішньої документації.

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» основними з цих принципів повинні бути: обачність; повне висвітлення; автономність; послідовність; безперервність; нарахування та відповідність доходів та витрат; превалювання сутності над формою; історична (фактична) собівартість; єдиний грошовий вимірник; періодичність [2].

Законодавством не затверджена типова форма розпорядчого документу про облікову політику, у зв'язку із цим відсутні вимоги до його оформлення, змісту та структури.

Найбільш ґрунтовно проблеми формування облікової політики розглянуті у працях Ф. Ф. Бутинця, Г. М. Давидова, П. Є. Житнього, М. С. Пушкаря, В. В. Сопко, В. Г. Швеця. У роботах інших авторів представлені також результати досліджень окремих аспектів удосконалення системи бухгалтерського обліку. Однак окремі аспекти цієї проблеми залишаються дискусійними і потребують подальших досліджень. Це, зокрема, стосується методики формування облікової політики на вітчизняних підприємствах.

За сучасних умов господарювання, облікова політика виконує не лише функції обліку, а й надає інформацію користувачам для виконання функцій управління (планування, організації, контролю тощо). Тому при формуванні облікової політики необхідно дотримуватися не тільки принципів бухгалтерського обліку, а й загальнонаукових:

1) принципу системності (облікова політика розглядається у частині складової виробничої системи);

2) принципу комплексності (вивчення комплексного впливу чинників на господарську);

3) принципу наукової обґрунтованості (в узгодженості з НТП, законів, нормативно-правовою базою);

4) принципу ефективності, планомірності та динамізму (спрямування облікової політики на розв'язання не лише поточних, а й довгострокових стратегічних завдань розвитку підприємства);

5) принципу профілактики (виконує запобіжну функцію);

6) принципу «селекції» (передбачає, що інформація, яка надається на кожному рівні виробничої системи, має бути необхідною і суттєвою для прийняття управлінських рішень);

7) принципу сумісності особистих, регіональних і державних інтересів [3, с. 26].

Незважаючи на значні досягнення у розробці принципів облікової політики має місце ситуація, коли фахівці, які формують

облікову політику не достатньо уваги приділяють сфері діяльності конкретного підприємства, не враховують особливостей взаємодії з іншими структурами, звертаючи увагу лиш на теорію формування облікової політики, не до кінця розуміючи принципів побудови [4, с. 71]. Тому, при формуванні облікової політики необхідно чітко визначитися із її місцем у системі управління підприємством в цілому та її взаємозв'язків із іншими елементами. Логічним, є формування облікової політики у системі обліку, яка у свою чергу, інтегрована у систему управління підприємством.

Побудова та функціонування облікової політики підприємства повинні враховувати принципи побудови і функціонування обліку та управління підприємством в цілому

Процес формування облікової політики трудомісткий та потребує відповідального й професійного підходу. Тому на підприємстві доцільно буде створити спеціальну комісію із розробки розпорядчого документу про облікову політику та, за потребою, заключити договір з аудиторською (консалтинговою) фірмою про розробку облікової політики.

Руденко О. В. із цього приводу слушно зазначає: «Формування облікової політики зумовлює використання знань різних галузей науки, тому в її створенні повинні брати участь майже всі економічні, технічні й екологічні служби підприємства для задоволення власних потреб і виконання зобов'язань перед державою» [5, с. 101].

Вибір суб'єктів формування облікової політики залежить від обсягів діяльності підприємства, кваліфікації та рівня освіти облікових працівників, наявності платіжних засобів і є суто індивідуальним для кожного суб'єкта господарювання у конкретній економічній ситуації. Остаточне рішення про зміст розпорядчого документу про облікову політику приймає власник або орган, що складається із власників або їх представників, оскільки вони несуть відповідальність за формування та дотримання обраної облікової політики на підприємстві.

Безпосередню участь при формуванні облікової політики, а також відповідальність за її формування, як правило, беруть на

себе директор і головний бухгалтер. До складу комісії повинні входити фахівці не лише із бухгалтерської служби, але й інших функціональних підрозділів та відділів, в тому числі фінансового, юридичного, відділу внутрішнього аудиту, інженерно-технічна, планово-економічна та інші служби підприємства, які відповідальні за планування таких показників, як собівартість виробленої і реалізованої продукції, класифікації витрат, амортизації.

Підприємство повинно забезпечити незмінність облікової політики протягом всієї господарської діяльності. Доцільність зміни того чи іншого параметру облікової політики комісія має встановити під час обов'язкової річної інвентаризації, а якщо їх розробляє аудиторська фірма, то під час аудиторської перевірки.

Отже, формування облікової політики – складний і відповідальний процес. Тому що підприємству не один рік доведеться працювати, враховуючи свої активи та зобов'язання згідно з розробленою обліковою політикою. Безпосередньо формування облікової політики здійснюється під впливом багатьох факторів, принципів, методів та процедур, а також основних її елементів за окремими етапами.

Література:

1. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

3. Житний П. Принципи формування облікової політики. *Бухгалтерський облік і аудит*. № 4.

4. Костенко О. М. Облікова політика як внутрішньогосподарський інструмент впливу на формування прибутковості підприємства. *Економіка та держава*. № 6.

5. Руденко О. В. Управлінська спрямованість облікової політики. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. № 4 (20).

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

Економіка України під час війни: проблеми і перспективи відновлення

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ**

9 грудня 2022 року

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори статей. Думки, положення і висновки, висловлені авторами, не обов'язково відображають позицію редакції.

Матеріали друкуються за авторською редакцією.

Адреса редакції:

Французький бульвар 24/26, к. 38А, м. Одеса, Україна, 65082.
Кафедра світового господарства і міжнародних економічних відносин,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Підписано до друку 23.12.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.
Ум.-друк. арк. 6,51. Тираж 100. Замовлення № 1222-024.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: ТОВ "Liha-Pres"
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.
Україна, м. Львів, 79012, вул. Кастелівка, 9
Польща, м. Торунь, 87-100, вул. Лубіцка, 44
Тел. +38 (050) 758 14 36